

Міністерство освіти і науки України
Національна академія наук України
Південний науковий центр НАН та МОН України
Чорноморський національний університет імені Петра Могили
Первинна профспілкова організація ЧНУ імені Петра Могили
Інститут української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАНУ
Державний архів Миколаївської області
ДУ «Національний науковий центр радіаційної медицини НАМН України»
Державний аграрний університет Молдови (Кишинів)
Університет гуманітарних та природничих наук ім. Яна Длугоша (Польща)
Університет імені Адама Міцкевича (Польща)
Leipzig University of Applied Sciences (Німеччина)
Ca' Foscari University, Venice (Італія).

**ОЛЬВІЙСЬКИЙ ФОРУМ – 2023:
стратегії країн Причорноморського регіону
в геополітичному просторі**

XVII Міжнародна наукова конференція

ТЕЗИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ,
ФІЛОСОФІЇ**

15–18 червня 2023 р., м. Миколаїв, Україна

Миколаїв – 2023

Ольвійський форум – 2023 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Актуальні проблеми соціології, політології, філософії : XVII Міжнар. наук. конф. 15–18 черв. 2023 р., м. Миколаїв : тези / М-во освіти і науки України ; Нац. акад. наук України ; Півд. наук. центр НАН та МОН України ; ЧНУ ім. Петра Могили ; Первинна профспілкова орг. ЧНУ ім. Петра Могили ; Ін-т укр. археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАНУ ; Держ. архів Миколаївської обл. ; ДУ «Нац. наук. центр радіаційної медицини НАМН України» ; Держ. аграрний ун-т Молдови (Кишинів) ; Ун-т гуманітарних та природн. наук ім. Яна Длугоша (Польща) ; Ун-т ім. Адама Міцкевича (Польща) ; Leipzig University of Applied Sciences (Німеччина) ; Ca` Foscari University, Venice (Італія). – Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2023. – 96 с.

Збірник містить тези доповідей учасників XVII Міжнародної науково-практичної конференції «Ольвійського форуму-2023 : стратегії країн Причорноморського регіону в геополітичному просторі. Актуальні проблеми соціології, політології, філософії».

СЕКЦІЯ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ

УДК 316.4.06

Хижняк Л. М.,
д-р соціол. наук, професор,
професор кафедри прикладної соціології
та соціальних комунікацій,
ХНУ імені В. Н. Каразіна, м. Харків, Україна

ЛЮДИНОЦЕНТРИЧНИЙ ПІДХІД ДО ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК УМОВА СТАЛОГО СОЦІАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

У концептуальній схемі сталого розвитку в соціальній, екологічній та економічній сферах вища освіта займає провідне місце. Важко переоцінити її роль в досягненні цілей сталого розвитку як на глобальному, так і на національному рівні [1]. Вона взагалі поєднує минуле, сучасність і майбутнє; накопичує й транслює світовий досвід людства; формує соціальний обрис майбутнього особистості, групи, спільнот різного рівня. Цифрова трансформація освіти як розвиток культури використання інформації на основі нових цифрових інформаційних інструментів вимагає забезпечення закладів вищої освіти сучасними інструментами і технологіями цифрових комунікацій, формування цифрової грамотності, передбачає зміни уявлень про роль людини в освітньому процесі. Виникає потреба формування концептуального уявлення та базових практичних вмінь щодо освітніх моделей, технологій та змін, спричинених цифровізацією суспільства та освіти. Зокрема, гостро стоїть у науковій і практичній площині питання щодо людиноцентризму і студентоцентризму в ракурсі сталого соціального розвитку.

Факторами актуалізації студентоцентризму виступили трансформаційні процеси останніх десятиліть що відбулися як в суспільстві, так і у вищій освіті. Серед цих процесів найбільш значущими науковці називають такі як: 1) у масовому суспільстві елітарність вищої освіти відходить у минуле, відбувається масовізація різних сфер суспільного життя, у тому числі освіти вищого рівня, де переважає орієнтація на масового студента; 2) комерціалізація вищої освіти поставила питання про новий тип відносин між сферою освіти як надавачем освітніх послуг і запитами з боку споживачів цих послуг – студентів. Кількість

останніх значною мірою почала визначати фінансові можливості закладів вищої освіти і стала вагомим чинником їх конкурентоспроможності; 3) наслідок комерціалізації вищої освіти – розвиток її закладів на принципах бізнесових проєктів, згідно з якими запити і потреби студентства визначальні, а викладачі наймаються освітнім менеджментом для обслуговування конкретних бізнесових проєктів, орієнтованих в першу чергу на потреби стейкхолдерів і головне – ринку праці; 4) зі зміною підходів до цілей вищої освіти в умовах інформаційного суспільства неминуче зміни торкнулися форм організації навчання, соціальних (у першу чергу комунікаційних) взаємодій у системі «студент – викладач», де домінантною стала орієнтація на індивідуальні потреби, інтереси, життєві плани і можливості кожного студента; ці процеси відбуваються і в європейському освітньому просторі разом з переосмисленням ролі сучасного університету; 5) Поступова руйнація ідеї університету як інституції, що покликана виконувати особливу місію, пов'язана з відкритою або латентною критикою вищої школи (університету) як інституалізації відповідної владної моделі, за якої студент не виступає повноцінним суб'єктом навчального процесу. Студентоцентризм проголошується як альтернатива інститутоцентризму [14].

Науковцями узагальнено основні ідеї студентоцентризму та практичну реалізацію студентоцентрованого навчання фахівців різних спеціальностей, наприклад, економічних [6; 10] медичних [2; 12]. Наразі визначено основні принципи студентоцентризму та запропоновано правила (переважно педагогічні), дотримання яких дозволить реалізувати його потенціал у цифровому суспільстві і, відповідно, в процесі цифровізації освіти [13, с. 152–153]. Пропагуються передусім такі правила студентоцентризму: формування мотивації студентів, яка б мала стійкість і допомагала орієнтуватися на високі показники успішності і їй заохочувати їх з боку викладачів і стейкхолдерів; стимулювання мотивації до освітньої діяльності через пізнавальну активність; опікування розвитком творчого потенціалу студентів за рахунок використання інноваційних методів навчання та залучення студентів до науково-дослідної роботи; формування системного, комплексного, цілісного уявлення про мету та сутність освітнього процесу, характеристики освітнього середовища відповідно до вимог сучасного ринку праці й цінностей суспільства; орієнтування на унікальність, особливості кожного студента (когнітивні, ментальні, інтелектуальні та ін.); сприяння усвідомленню необхідності і здатності до неперервного навчання протягом усього життя, перехід від «навчання на все життя» до «навчання все життя», що відповідає викликам сучасності і трендам усталеного соціального розвитку

Студентоцентризм у вищій освіті має низку напрямків реалізації, серед яких найбільш значимі, на наш погляд, два основні.

До першого напрямку належить студентоцентроване навчання. Воно визначає мету, організацію навчання, процес освітніх комунікацій. Зрештою, науковці наділяють його такими характеристиками: 1) акцент на активному навчанні (пасивність має долатися як самими студентами, так і викладачами через заохочення до успішного навчання, відзначення тих, хто має високі рейтингові показники в навчанні); 2) глибоке освоєння навчальних дисциплін, що увійшли до відповідної освітньо-професійної програми, навчального і робочих планів; 3) розуміння студентами не тільки своїх прав, а й відповідальності передусім за якість навчання; 4) затребуваність індивідуальних траєкторій навчання підсилюється прагненням все більшого числа студентів до самостійності й незалежності як умови підготовки до майбутньої професійної зайнятості; 5) усвідомлення учасниками освітнього процесу взаємозалежності між викладачем і студентом, що потребує взаємної поваги, взаємодопомоги і підтримки не тільки при оволодінні знаннями, а і в складних життєвих ситуаціях, у яких вони можуть опинитися в нестабільному соціумі з високо турбулентними соціальними відносинами; 6) висока самоорганізованість студентства, що вимагає формування здатності аналізувати та оцінювати не тільки об'єктивні процеси в реальному та віртуальному світах, а й власні дії та вчинки з метою їх корегування в залежності від викликів сучасності, а також самостійного та ініціативного усунення недоліків у роботі; 7) підвищення професійної, комунікативної, цифрової компетентності викладачів до викладання, а студентів – до навчання. У студентоцентрованому навчанні значно розширюється функціонал і ролі викладача. Останній стає ментором, мотиватором, організатором, помічником, систематизатором, консультантом, розробником і розповсюджувачем інтелектуального ресурсу й розвитку інтелектуального капіталу та ін.

Другим напрямком студентоцентризму стало студентське самоврядування як елемент демократизації вищої школи. Функціонування в закладах вищої освіти студентських рад, студентських наукових товариств, входження їх представників до вчених рад факультетів і загалом освітніх закладів, залучення студентів до участі в розробці та удосконаленні освітньо-професійних програм – це свідчення врахування їх інтересів щодо навчання.

Хоча студентоцентризм все ще розглядається в якості тренду сучасної освіти [5], поширений і має специфіку в європейському освітньому просторі та Україні [9], його переваги, вади та обмеження спонукають до нових пошуків найбільш доцільних напрямків сталого

розвитку як вищої освіти, так і суспільства в цілому. Тим паче що фокус на людину робиться з міркувань безпеки [3]; людиноцентрична парадигма почала активно втілюватися у сферу економіки [8]. В управлінні якістю освіти наразі теж людиноцентристські пріоритети [4]. Серед трендів сучасної системи вищої освіти науковці виділяють тріаду, яку складають «інтеграція, комунікація та поліструктурність» [15, с. 118]. Ми пропонуємо доповнити її людиноцентризмом. Варто підтримати точку зору, що людиноцентризм має поширюватися на систему світового освітнього простору та його складові різних рівнів: «1) муніципального (міського); 2) місцевого (в області, провінції, штаті); 3) регіонального (на частині території великих країн, що охоплює кілька областей, провінцій, штатів); 4) національного (державного); 5) макрорегіонального (у групі країн, об'єднаних загальними історичними, культурними, освітніми традиціями); 6) загальносвітового (глобального)» [Там само, с. 114].

Освітній процес не сприймається як чітко визначена закладом освіти лінія або траскторія, по якій обов'язково має рухатися здобувач освіти заради використання освітнього потенціалу суспільства з метою задоволення власних освітніх потреб і саморозвитку, особистісного зростання. Компетенціями ХХІ століття стають критичне мислення, здатність людини до самонавчання, вміння використовувати цифрові інструменти і сервіси у своїй професійній діяльності й повсякденні, вміння творчо, ініціативно й відповідально застосовувати наявні знання в цифровому середовищі, що швидко розвивається.

Цифрове навчання набуває нових рис, серед яких часова необмеженість навчання, адаптивність, керованість, інтерактивність, поєднання індивідуальної та групової (командної) роботи, які затребувані у позанавчальних практиках і на ринку праці, в цифровій економіці. Розвиток у цифровому освітньому середовищі (просторі) надає людині широкі можливості самовизначитися в різних життєвих практиках, інтегруватися в різні соціуми, активно діяти, бути конкурентоспроможною на ринках праці (регіональному, національному, глобальному). Сучасна людина, як правило, може існувати одночасно в кількох освітніх просторах, навіть проектувати різну активність включення до них. Особистісний освітній простір стає нормою отримання вищої освіти. Особистісно-орієнтована освіта відповідає людиноцентризму. «Освіта для сталого розвитку триває протягом усього життя і включає усі рівні та категорії освіти та навчання» [11, с. 151]. Інноваційною моделлю безперервної освіти стає відкритий університет, де саме людиноцентризм має шанси змінити роль університету, зробити його привабливим для інвестицій і, відповідно, конкурентоспроможним.

Комунікативний аспект людиноцентризму в реалізації сталого розвитку проявляється в тому, що соціальні комунікації, які різноманітні за видами, формами і рівнями, дають «... можливість взаємопізнання між людьми та взаєморозуміння, формується здатність Кожного почути Іншого, дійти згоди на умовах толерантності та партнерської взаємодії» [16, с. 780]. Таким чином сталий розвиток певною мірою стає більш-менш захищеним від соціальних потрясінь, напруженості і конфліктів.

Ми погоджуємося з твердженням про те, що заклади вищої освіти мають спрямовувати свої зусилля «... не на ретрансляцію, а на генерацію нових знань щодо сталого розвитку, та перетворення їх на ціннісний ресурс стійкого функціонування за допомогою відповідного інформаційно-комунікативного супроводу» [7, с. 102]. Для того, щоб мати конкурентні переваги на ринку освітніх послуг, освітній заклад (зокрема університет) постає перед необхідністю трансформації системи менеджменту, швидкого реагування на зміни конкурентного глобального середовища. А цьому сприятиме організаційна гнучкість, прогнозування разом із застосуванням технологій управління змінами, управлінських інновацій та ефективності роботи команди управлінців освітнім процесом на різних рівнях. Цифрова трансформація вищої освіти вимагає впровадження гнучких процесів, зміна корпоративної культури, оптимізацію процесів.

Вища освіта тільки за умови переходу до людиноцентричної парадигми здатна успішно сприяти сталому соціальному розвитку сучасного суспільства. Виходячи з цього, на наш погляд, небезпечно в системі вищої освіти людиноцентризм і студентоцентризм розглядати як бінарні поняття і феномени. Це суперечить концепції партнерства в системі взаємодій «студент – викладач». Не можна протиставляти один одному основних суб'єктів освітнього процесу, де одні надають затребувані умовами сталого соціального розвитку освітні послуги, а інші є лише користувачами цих послуг. Перспективу має лише інтеграція стратегій сталого розвитку закладів вищої освіти, бізнесу, територіальних громад і суспільства в цілому, розвиток державно-приватного і державно-громадського соціального партнерства на засадах людиноцентричного підходу до сталого соціального розвитку.

Заклади вищої освіти, викладачі і студенти набувають статусу суб'єктів сталого соціального розвитку. Щоб відповідати ринковим запитам заклад освіти має пройти шлях цифрової трансформації. Інтеграція освітньої системи сучасного університету у світову мережу надає доступ до міжнародних інформаційних ресурсів у галузі освіти, науки, культури та в інших сферах.

Вища освіта в контексті людиноцентричної парадигми потребує відповідних функціональних, структурних та інституційних змін, а головне – поширення ідеї людиноцентризму, зокрема за рахунок використання PR як комунікативної технології, що здатна впливати на створення нового цифрового освітнього середовища, яке зберігає та розвиває, мотивує й активізує освітній процес. Це може стати напрямком подальших міждисциплінарних наукових досліджень.

Список використаних джерел

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України №722/2019. URL:<https://www.president.gov.ua/documents/7222019-29825>
2. Бойцанюк С.І., Кузняк Н.Б., Бамбуляк А.В., Дмитренко Р.Р. Організація студентоцентрованого навчання в медичному університеті. *Sciences of Europe*. 2021. № 67. С. 52–54.
3. Воротнюк М., Сушко О. Людська безпека як імператив сучасної епохи: переніс фокусу з держави на людину / Фонд ім. Фрідріха Еберта: представництво в Україні. 18 с. <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/ukraine/07749.pdf> (дата звернення: 30.05.2023).
4. Грабовенко Н. Людиноцентристські пріоритети державного управління якістю освіти. *Аспекти публічного управління*. 2019. Том 7. № 8. С. 13-19. <https://aspects.org.ua/index.php/journal/article/view/667> (дата звернення: 29.05.2023).
5. Заблоцька О. С., Ніколаєва І. М. Студентоцентризм як тренд сучасної освіти. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2021. № 194. С. 29-33. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2021-1-194-29-33> (дата звернення: 3.06.2023).
6. Зайцев Ю. К. Людиноцентрична парадигма сучасної економіки як умова сталого розвитку суспільства. *Ефективна економіка*. № 2. 2013. <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=2289> (дата звернення: 3.06.2023).
7. Ляшенко О. М. Сталий розвиток закладів вищої освіти: локальні інформаційно-комунікативні аспекти. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2020. № 2 (58). С. 97–102. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2020-58-97-102>
8. Назаренко О., Решетняк, Н. Проблеми втілення людиноцентричної парадигми розвитку в економіку України. *Вісник Національного технічного університету "Харківський політехнічний інститут" (економічні науки)*. 2020. № 3. С. 25–29. <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2020.3.25> (дата звернення: 4.06.2023).

9. Пенько В. Л., Гальчун Н. П. Становлення студентоцентризму в європейському освітньому просторі та Україні // The 14th International scientific and practical conference «Development, education, culture: integration trends in the modern world» (April 11 – 14, 2023) Oslo, Norway. International Science Group. 2023. С. 355–360. <https://books.google.com.ua/books/> (дата звернення: 3.06.2023).

10. Песцова-Світалка О. С. Роль студентоцентрованого навчання в системі підготовки фахівців економічних спеціальностей. Економіка та суспільство. 2021. Випуск 34. <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1037/994> (дата звернення: 28.05.2023).

11. Сергієнко Т. Вплив сучасної освіти на сталий розвиток суспільства. Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2019. № 77. С. 150–152.

12. Студентоцентризований навчальний процес як запорука забезпечення якості вищої медичної освіти: матеріали ЛІП навч.-метод. конф. ХНМУ (Харків, 29 січня 2020 р.) / Міністерство охорони здоров'я України, Харк. нац. мед. ун-т. – Харків : ХНМУ, 2020. – Вип. 10. – 236 с.

13. Удич З. І., Шульга І. М., Миронова Л. А. Студентоцентричний підхід в умовах цифровізації навчання. Інноваційна педагогіка. 2023. Випуск 56. Том 2. С. 151–154. http://www.innovpedagogy.od.ua/archives/2023/56/part_2/33.pdf (дата звернення: 1.06.2023).

14. Федорченко Ю. Ідея студентоцентризму та місія університету. <http://education-ua.org/ua/articles/1249-ideya-studentotsentrizmu-ta-misiya-universitetu> (дата звернення: 3.06.2023).

15. Харламов М. І., Цибулько О. С., Дивидов П. Г. Сталий розвиток вищої освіти: сучасні тенденції. Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2021. № 3(102). С. 110–122. <http://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/14830/1/Статья%20пед%20наук%20Харламов.pdf> (дата звернення: 30.05.2023).

16. Шпачинський І., Корнієнко М. Людиноцентрична парадигма мовлення і мислення. Молодий вчений. 2019. № 11 (75). С. 778–781. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2019-11-75-164> (дата звернення: 30.05.2023).

КОНФЕСІЙНИЙ ЧИННИК РОЗБУДОВИ НЕЗАЛЕЖНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ: НАСКІЛЬКИ АДЕКВАТНИМИ Є ОЧІКУВАННЯ?

Протягом всього періоду незалежності України відбувається протистояння між двома великими Церквами (УПЦ та спочатку УПЦ КП, а тепер ПЦУ), які охоплюють більшу частину православного загалу країни. Це протистояння відбувалося переважно у формі «холодної війни», яка час від часу переходила у форму відкритих насильницьких зіткнень з приводу церковного майна. Останнім часом, внаслідок розширення російської агресії проти України, це протистояння надзвичайно загострилося. Загострення визначається, з одного боку, різким зниженням терпимості до УПЦ з боку патріотично налаштованих громадян, широкого загалу і, з другого боку, різкою зміною державної політики в релігійній сфері.

Більшу частину періоду незалежності держава практично не втручалася в існуючий конфесійний конфлікт. Звісно, під час домінування в політичному полі проросійських сил більшу підтримку з боку держави мала пов'язана з Росією УПЦ, а під час домінування патріотичних сил у більшому «фаворі» були УПЦ КП/ПЦУ. Але відповідна схильність держави до тієї чи іншої сторони конфлікту була досить обмежена, і полягала в намаганні покращити позиції «своїх» Церкви, без атак на «чужу». Але з кінця 2022 року ситуація помітно змінилася, і тепер до конфлікту між Церквами додався конфлікт між Церквою та державою. З боку посадовців постійно чути ворожу щодо УПЦ риторику [В УПЦ МП..., 2023; Подоляк... 2023], в багатьох областях місцева влада приймала офіційне (але незаконне) рішення про заборону діяльності УПЦ [Ланцюгова..., 2023], а також здійснює тиск на релігійні громади щодо їх переходу до ПЦУ, відбулися масові обшуки в церковних адміністративних будівлях та монастирях [Наймасовіший..., 2022], зроблено кроки до вигнання структури УПЦ з Києво-Печерської Лаври [УПЦ МП..., 2023] і йдуть розмови про позбавлення УПЦ права користування Почаївською лаврою [У Раді..., 2023], у Верховній Раді розглядається законопроект, який очевидно спрямований на посилення тиску на УПЦ [Чому..., 2023]. Держава наполегливо демонструє негативне

ставлення до УПЦ, оцінку її як агента Росії, свою готовність до протистояння її негативному впливу на суспільство.

Такий негативний вплив вбачається за двома напрямками – прямі дії на рівні державної зради (коригування ворожого вогню в місцях бойових дій, агітація на користь агресора, надання важливої інформації окупантам, доноси на українських патріотів) та опосередкований вплив на вірян в напрямі виправдання агресора, пропагування ідеології «руського мира», «слав'янської єдності», «братства російського та українського народів», необхідності єднання з Росією та підкорення їй. Причому можна побачити, що основні претензії до УПЦ полягають саме щодо другого напрямку. Адже прямі зрадницькі дії представників цієї структури, безумовно, мають місце, але все ж таки виглядають достатньо обмеженими і відбуваються на рівні окремих священників. Скажімо в 2022 році СБУ відкрило 52 кримінальних проваджень щодо 55 священнослужителів УПЦ (в тому числі 14 архієреїв) [Священіка..., 2023], в той час як УПЦ налічує більше 12 тис. священників [Звіт..., 2022]. Тож вочевидь силові органи не мають даних, які б свідчили про систематичну, масову та організовану зрадницьку діяльність УПЦ. Натомість активна кампанія йде саме проти всієї організації, яку вважають шкідливою для української національної ідеї, для виховання патріотизму. Від національної Церкви ПЦУ, навпаки, очікують сприяння національній розбудові, захисту духовного простору українців від деструктивного російського впливу. Наприклад Президент В. Зеленський, після прийняття рішення про розірвання договору з УПЦ щодо користування Києво-Печерською Лаврою, заявив, що «зроблений крок на зміцнення духовної незалежності нашої держави, на захист нашого суспільства від старих і цинічних московських маніпуляцій релігією» [Зеленський..., 2023].

Проте саме подібні очікування видаються сильно перебільшеними. Адже вони є наслідком достатньо механістичного погляду на взаємодію Церков та їх вірян. Фактично передбачається, що якщо людина є вірянином певної Церкви, вона автоматично підпадає під її вплив; віряни УПЦ масово виховуються в російському дусі, а віряни ПЦУ – в українському. Натомість ситуація є далеко не такою прямолінійною. Нинішні українські віруючі залишаються достатньо секуляризованими. Вони мають релігійні переконання (різної інтенсивності), але в основній масі мають слабкий зв'язок з релігійними організаціями. Останні більшістю віруючих використовуються як певні машини з надання «благодаті», від яких не очікується вказівок як діяти в звичайному житті, кого любити а кого засуджувати. Подібні орієнтації формуються поза Церквою, на базі інших, світських чинників. До не

пов'язаних з власне питаннями релігії та діяльності Церкви думок священників дослухається досить обмежена частка вірян. Відповідно зменшення активності УПЦ, або й її зникнення, досить слабо позначиться на антиукраїнських настроях тих її вірян, які вже їх мають. І навпаки, перетворення ПЦУ на єдину українську православну Церкву мало сприятиме посиленню української ідентичності. Тобто наявні очікування від перемоги національної Церкви базуються на достатньо абстрактному підґрунті.

Це не означає, що діяльність Церкви не матиме жодного значення, і не варто залучати її до процесів національної розбудови. Але потрібно зважати на те, що її значущість в цій царині буде, по-перше, невеликою, обмеженою і, по-друге, проявлятиметься далеко не відразу, а через великий проміжок часу. Вплив Церкви на виховання може бути лише поступовим, таким, що проявлятиметься протягом поколінь.

Відповідно занадто велика активність щодо перемоги національної Церкви прямо тут і зараз зовсім не принесе очікуваного результату, натомість може завдати суттєвої шкоди в конкретний час. Безоглядний активний наступ на УПЦ може створювати додаткову (зайву в умовах війни) напругу всередині країни, зважаючи як на активістів цієї структури, так і на велику кількість в цілому нейтральних щодо неї вірян, які в умовах активного конфлікту актуалізуватимуть своє відчуття належності та включатимуться у конфлікт. І це в умовах, коли навіть повна «перемога» над УПЦ не призведе до тих наслідків, яких від неї очікують. Протистояти тенденціям до антиукраїнської діяльності, які є в УПЦ, безумовно потрібно, але лише тією мірою і в тих формах, які не суперечать закону, і які не перевищують провини. Мають бути кримінальне покарання священників, які скоюють злочини (але лише якщо їх дії реально підпадають під дію Кримінального кодексу), ліквідація преференцій для Церкви (пільги за комунальні послуги, оподаткування), позбавлення її земельних ділянок та будівель у випадку, коли вони були отримані незаконним шляхом, донесення до суспільства інформації про некоректну поведінку представників Церкви тощо. Натомість голослівні звинувачення та спроби застосування державних санкцій за дії, які підпадають лише під дію морального осуду будуть йти лише на шкоду і державі, і суспільству.

Список використаних джерел

1. В УПЦ МП було «дуже багато» російських шпигунів – Данілов. (2023). URL: <https://suspilne.media/437832-v-upc-mp-bulo-bagatorosijskih-spiguniv-danilov/> (дата звернення: 20.05.2023).

2. Подоляк прокоментував події навколо УПЦ. (2023). URL: <https://society.novyny.live/religion/podoliak-prokomentuvav-podiyi-navkolo-upts-85228.html> (дата звернення: 20.05.2023).

3. Ланцюгова реакція: облради України одна за одною забороняють УПЦ (МП). (2023). URL: https://lb.ua/society/2023/04/30/553488_lantsyugova_reaktsiya_oblradi_ukraini.html (дата звернення: 20.05.2023).

4. Наймасовіший обшук СБУ в УПЦ (МП). Що відомо і до кого прийшли. (2022). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-63968950> (дата звернення: 20.05.2023).

5. УПЦ МП виселяють майже з усієї Києво-Печерської лаври. (2023). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64917218> (дата звернення: 20.05.2023).

6. У Раді задумали вигнати УПЦ МП ще й з Почаївської лаври. (2023). URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2023/04/3/7396267/> (дата звернення: 20.05.2023).

7. Чому Верховна Рада не може заборонити УПЦ МП і як це мало працювати. (2023). URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-65477459> (дата звернення: 20.05.2023).

8. Священника УПЦ (МП), який закликав жителів Донеччини підтримати РФ на псевдореферендумі, засуджено до семи років в'язниці. (2023). URL: <https://interfax.com.ua/news/general/891802.html> (дата звернення: 20.05.2023).

9. Звіт Керуючого справами Української Православної Церкви за 2022 рік. (2022). URL: <https://news.church.ua/2022/12/24/zvit-keruyuchogo-spravami-ukrajinskoji-pravoslavnoji-cerkvi-za-2022-rik/#2023-05-20> (дата звернення: 20.05.2023).

10. Зеленський: Україна зробила крок на зміцнення духовної незалежності. (2023). URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-zelenskyu-dukhovna-nezalezhnist/32340879.html> (дата звернення: 20.05.2023).

**ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ РИЗИКОГЕННОСТІ
ГЛОБАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА У ПРАЦЯХ У.БЕКА**

Сучасне українське суспільство, як складова глобального соціуму знаходиться під впливом різноманітних глобальних трансформацій, що характеризуються напластуванням різних суперечливих тенденцій та загостренням конфліктних протистоянь й кризових явищ. Сподівання глобальної світової спільноти, що після двох тотальних війн ХХ ст. «монстра» війни буде подолано, не виправдалися, і Україна сьогодні найбільшою мірою відчуває на себе, як глобальні загрози, так і жахи війни внаслідок російської агресії.

Спроба рефлексії нових тенденцій, які були викликані процесами глобалізації була зроблена у постмодерністських концепціях німецьких соціологів. В цілому, постмодерністські концепції виникли як спроби осмислення якісних змін, які відбуваються у сучасному західному суспільстві: у повсякденному житті та культурі, у характері соціальної організації та структурі глобальних систем. Так, німецький соціолог У. Бек у праці «Суспільство ризику. На шляху до іншого Модерну» характеризує глобалізацію як процес деполітизації та дерегулювання суспільств [1]. Глобалізація розглядається ним у контексті аналізу її наслідків – екологічної кризи, проблем третього світу тощо. Сучасні західні суспільства, згідно з думкою Бека, опинилися у ситуації розлому всередині Модерну, що позначається на виокремленні цих суспільств від контурів класичного індустріального суспільства та набутті ними нового образу – рис суспільства ризику. Порушення ринків, наукових систем раціональності, виникнення масових претензій – всі ці факти свідчать про кінець класичного індустріального суспільства з його уявленнями щодо національно-державного суверенітету, автоматизму прогресу, класового поділу, наукового пізнання тощо.

Ризик у розумінні західних теоретиків (У. Бек, Е. Гіденс) – це не виключний випадок, не «наслідок» та не «побічний продукт» суспільного життя. Якщо в індустріальному суспільстві «позитивна» логіка суспільного виробництва, яка полягала у накопиченні та розподілі багатства, домінувала над логікою виробництва ризиків, то у постіндустріальному суспільстві – вона все більше витискується «негативною»

логікою формування ризиків й породжує наднаціональні та надкласові загрози та небезпеки.

Постіндустріальне суспільство постійно виробляє ризики, причому легітимно у всіх галузях життєдіяльності. Сучасні ризики відрізняються від небезпек минулих часів тим, що, вони є невід’ємним моментом сучасної модернізації та тим, що постійно породжують у людей відчуття невпевненості й страху. Є ризики «звичайні», які можна прорахувати, – це норма соціальної динаміки, та є ризики такі, що не бачаться, не контролюються та важко прогнозуються. Виробництво ризиків вельми «демократично»: воно створює ефект бумеранга та торкається тих, хто їх виробляє. Саме тому ризики є потужним фактором змін соціальної структури суспільства, його перебудови за критерієм ступеня схильності до ризиків. Це, в свою чергу, означає, що в суспільстві окреслюється нова розстановка політичних сил, у засаді якої лежить боротьба за визначення того, що є ризикогенним, а що – ні. Тому, стверджує Бек, політичний потенціал суспільства ризику має бути проаналізований соціологічною теорією у термінах виробництва та розповсюдження знання щодо ризиків.

Сучасні ризики внутрішньо притаманні процесу модернізації та відмічаються своїм «мирним походженням» у світових центрах раціональності в межах закону та порядку. Вони є результатом колективних рішень на користь техно-економічних переваг та нових можливостей, які базуються на трактовці небезпек просто як витрат прогресу. Крім того, «високодиференційованому розподілу праці відповідає загальна співучасть у злочині, а цій співучасті – всезагальна безвідповідальність». Сучасні ризики є такими, що самовідтворюються, оскільки їх рефлексія створює все нові потреби, а отже, породжує й нові ризики. Постіндустріальні ризики та загрози (насамперед, ядерної війни, екологічного забруднення планети) є глобальними, неконтрольованими та загрожують поколінням, які ще не народилися. Вони не можуть бути компенсовані, до них не можна застосувати звичайні процедури калькуляції та компенсацію.

Якщо в індустріальному суспільстві буття визначало свідомість, то у суспільстві ризику свідомість (знання) визначає буття. Ця проблема має декілька аспектів. По-перше, без науки ризиків мов би і не існує, що, зрозуміло, породжує віру в науку; з іншого боку, наука не може встановити остаточних причинно-наслідкових зв’язків (причому абсолютна безпомилковість взагалі суперечить суті процесу наукового пізнання), що породжує її критику. По-друге, існує розрив між науковою та соціальною раціональністю. Наука «фіксує» ризики, населення їх «сприймає». Ці оцінки не співпадають, оскільки соціальні визначен-

ня ризиків не залежать від їх наукової обґрунтованості. Однак важливо розуміти, що «науковий раціоналізм без соціального пустий, соціальний без наукового – сліпий».

Особливості виникнення та розповсюдження сучасних ризиків призводить до глибоких змін в усій соціальній системі: з'являються нові цінності, життєві стереотипи та форми соціальної дії, змінюється соціальна структура. В індустріальному суспільстві головною рушійною силою є злидні, а ідеалом – рівність. В суспільстві ризику головною рушійною силою є страх, а ідеалом – безпека. Таким чином, солідарність на засадах нестатків трансформується в солідарність на засаді страху. На етапі первинного накопичення ризиків вони розподіляються за класовою схемою, тільки у зворотному порядку, по зрівнянню з благами. Багатства зосереджується на соціальній верхівці, а ризики – внизу. У бідних верств до дефіциту матеріальних благ додається відчуття невпевненості існування через велику кількість небезпек. На відміну від останніх, ті, хто мають високі прибутки і владу, можуть купити собі безпеку від ризиків. Але під час катастроф, усі класові переваги та відмінності зникають. Тобто спрацьовує «ефект бумеранга»: виробники ризиків стають їх споживачами. Подібним є механізм виникнення нової світової нерівності. В цьому плані світове співтовариство дійсно стає глобальним, оскільки йому загрожує спільна небезпека. Усвідомлення цієї небезпеки великою кількістю людей може спричинити соціальні катастрофи.

В сучасному суспільстві переважає інструментальний підхід до проблеми ризику та не сформувалося розуміння того, що головним джерелом ризиків є процеси модернізації, включаючи процеси прийняття рішень. Сучасний британський соціолог Е. Гіденс зазначає, що в індустріальну добу людям загрозували небезпеки, що пов'язані із зовнішнім середовищем, а саме, з неврожайми, повеннями, епідеміями, голодом, тощо. В постіндустріальну добу людей турбують «ризики рукотворні», тобто такі, що виникли внаслідок діяльності самої людини. Останні поширюються не тільки на природу, а й на культуру – традиції та звичаї, а їх накопичення у суспільстві призводить до зростання «ризикованості» в цілому [2].

Проблематика ризиків є однією з найважливіших тем, що турбують науковців, представників різних парадигмальних напрямів, які зосереджують свою увагу на дослідженні сучасного соціуму. На Всесвітньому економічному форумі у Давосі (2023) зазначалося, що головним викликом для людства у найближчі роки буде криза вартості життя, що спровокована пандемією COVID, війною Росії в Україні, наслідком чого є зростання цін на продовольство та енергоносії по всьому світу.

Також до основних глобальних ризиків відносять такі: зростання геоекономічної конфронтації, провал спроб пом'якшити зміни клімату, поляризацію суспільств. Зростання ризикогенності сучасного суспільства, мультиплікація ризиків, криз, глобальних загроз обумовлюють необхідність подальшого мультидисциплінарного дослідження зазначених проблем та інтеграції зусиль науковців різних напрямів.

Список використаних джерел

1. Beck, U. (1989) *RISIKOGESELLSCHAFT. AUF DEM WEG IN EINE ANDERE MODERNE*. FRANFURT/M.

2. Майструк, Н. (2022). Парадигма глобалізації в структурі сучасного соціологічного знання. В: *Формування сучасної парадигми розвитку суспільства.*: колект. монографія. Харків: Новий курс, 23-33. URL: <https://www.newroute.org.ua/wp-content/uploads/2022/12/Mon-30.12.2022.pdf>

УДК 930 (1)

Борисова Т. В.,

канд, філос. наук, доцент кафедри міжнародної економіки і соціально-гуманітарних дисциплін,
Українського державного університету науки і технологій,
м. Дніпро, Україна

ФОРМУВАННЯ ДУХОВНИХ ЦІННОСТЕЙ У МОЛОДОГО ПОКОЛІННЯ ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

Питання духовного виховання та розвитку молодого покоління завжди перебувають у фокусі філософського дослідження, адже культурно-історичні та морально-етичні аспекти буття людини та суспільства не втрачають своєї актуальності в жодну з епох розвитку людства. Для сучасного українського громадянського суспільства питання гуманістичної кризи та різних аспектів культурного декадансу – це питання майбутнього самої України.

Проблема духовності – це також сфера філософсько-антропологічного дискурсу з послідовним та ґрунтовним аналізом самої антропологічної ситуації. Юній особі без морально-етичних маяків важко орієнтуватися у цьому вирії бурхливого життя. Не секрет, що критичний погляд на сучасний тип культури перш за все акцентується на досягненнях у сфері технічної культури, зміщує центр

уваги на проблему розвитку нових технологій і не завжди з користю для гуманітарного масиву знань.

Історико-філософські дослідження вже давно переконали нас, людей ХХІ століття, у тому, що науково-технічний прогрес не рятує людство від духовного зубожіння, власне він на це і не здатен. Розбудова ідеальної держави з ідеальним суспільством, в якому панують досконали закони та правові норми для усіх – це одвічне прагнення людства, історично накреслений шлях для нього в метаісторичній перспективі. Проте, шлях до неї (ідеальної держави з ідеальним суспільством) пролягає через етапи духовного, морально-етичного, та культурно-соціального зростання особистості, що складає їх основу. Християнська культура мислення пропонує свої відповіді на ці запити різноманітня викликів глобалізованого світу. Побудова ідеального суспільства (як його історики філософії іноді називають словами К. Поппера «відкритим суспільством») – без звернення уваги на культурний простір та його стан – невдячна справа.

На наше глибоке переконання, молоде покоління слід орієнтувати не стільки на цивілізаційно-технологічні перетворення, скільки на процес зростання культурного рівня та внутрішнього духовного оновлення. Позбавляти аксіологічний вимір буття людини релігійних передумов – це також помилка, що призводить до підміни живого образу людини штучним об'єктом філософського аналізу. Цим іноді грішать дослідники та апологети науково-технічних революцій. Останні, як правило, говорячи про людину, мають справу не з особистістю, що перебуває у живому сакральному зв'язку з Творцем усього суцього, а з об'єктивованим секуляризованим образом людини, як суб'єкта пізнання в філософсько-методологічній картині світу.

У період духовних та гуманітарних криз, людина, яка потерпає від них, подібна до сліпого, що блукає у темряві псевдоцінностей та примарних ідеологій, спустошена світоглядним нігілізмом чи космополітизмом в його маргінальних проявах. Компенсаційним рятівним моментом у такому стані справ для такої людини як правило стає звернення до влади матеріально-чуттєвого гедоністичного ставлення до життя. Внаслідок цього молода особа може поступово втрачати здатність відчувати та болісно переживати порушення законів честі, гідності, совісті, вірності, правди, любові до ближнього та віри в переможну силу Добра та Краси. Воля, совість та духовно-споглядальний спосіб життя втрачають свого значення для такої людини, а з часом перетворюються на артефакти з буття попередніх поколінь. Внутрішній духовний досвід людини більше не поповнюється і не збагачується спілку-

ванням з чистим та високим, не ведеться внутрішньої селекції та боротьби добра та зла у власному Я.

Підміна суспільних ідеалів не є новою для філософії проблемою, її можна розкривати під різними кутами зору – методологічним, онтологічним, гносеологічним, аксіологічним, феноменологічним та іншими. Усі ці рефлексивні запити про кризу на фоні повномасштабної війни та геополітичних трансформацій архітектури світового безпекового порядку – повинні мати свою (вітчизняну) помірковану україноцентричну філософську артикуляцію. І це виклик для вітчизняних філософів, на який слід з вдячністю та з відповідальністю підготувати відповідь.

Усім нам загально відомі християнські добродієвості (віра, надія, милосердя, любов, смирення, жертвність, совість, страх Божий та інші) не повинні сприйматися молодим поколінням як цінності та переваги минувшини, що втратили свою актуальність та доцільність, тим більше «шкодять» кар'єрному зростанню та боротьбі за своє «місце під сонцем». Адже загальнолюдські цінності виступають тими незмінними універсальними культури які визначають хід світової історії і життя кожної людини без винятку. Ці універсалії правомірно називають «генами» соціального життя, а за умови, що так званий «генофонд» культурного простору людини (суспільства) спустошені, то перспективи подальшого розвитку нового покоління виглядають сумнівними, навіть за умов бурхливого розвитку світових виробничих та наукових технологій навколо.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С. С. Софія-Логос. Словник. 2-е видання / С. С. Аверинцев. – К.: Дух і літера, 2004. – 258 с.
2. Баумейстер А. Буття і благо / А. Баумейстер. – Вінниця: Т. П. Барановська, 2014. – 418 с.
3. Богачов А. Досвід і сенс. Монографія / А. Богачов. – К.: Дух і літера, 2011. – 336 с.
4. Нікіфорова Б. Релігійний плюралізм: локальне вимірювання процесу глобалізації // Філософська думка. – 2007. – № 5. – С. 138-140.
5. Радевич-Вінницький Я. Етикет і література спілкування. Львів. – 2001, – 223 с.
6. Скок Н. С. Духовність як необхідна складова творчої особистості / Н. С. Скок // Наука, Релігія. Суспільство. – 2008. – 1. – С. 81-84.
7. Соболев О.М. Постмодерн і майбутнє філософії. – К.: Наукова думка, 1997. – 188 с.

Броннікова Л. В.,
канд. філос. наук, доцент,
завідувач кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ІНФОРМАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ПРОЄКТ І РЕАЛЬНІСТЬ

На початку своєї праці «Теорії інформаційного суспільства» Ф. Уебстер зазначає, що поняття «інформаційне суспільство» покритися безліччю припущень і гіпотез з приводу того, що змінилося і продовжує змінюватися, і як ці зміни здійснюються (Webster, 1995). Але в наш час є очевидним, що інформаційна епоха із проєкту стала реальністю. Ми спробуємо зіставити прогнози авторів концепцій інформаційного суспільства, створені наприкінці ХХ століття, з характеристиками сьогоденного соціуму. Технологічні зміни, про які так багато писали ще з часів мікроелектронної революції 1980-х років, тривають. У виробництві і повсякденне життя людей швидко впроваджуються, а також постійно оновлюються, телекомунікаційні та комп'ютерні технології. Це змушує філософію аналізувати не тільки технології, а й людину, яка створює, використовує ці технології і, у такий спосіб, трансформує себе та матеріальний і духовний світ навколо.

Дійсно, Ф. Уебстер писав 30 років тому про трансформацію сфери зайнятості, про переворот в освіті, переоцінку демократії. Все це відбулось завдяки інформаційній революції. «Кількісні зміни в сфері інформації призвели до появи якісно нового типу соціального устрою – інформаційного суспільства» (Webster, 1995). Для того, щоб уникнути тривіальних висновків, Ф. Уебстер наполягає на тому, що зрозуміти тенденції розвитку інформації можна лише з врахуванням історії розвитку капіталізму та його ознак. На його думку, ті, хто пояснюють явище інформатизації в термінах історичної спадкоємності, мають рацію, адже дозволяють нам краще осягнути роль інформації в сучасному світі. Аналізуючи теорії Г. Шиллера, Ю. Хабермаса і Е. Гіденса, Ф. Уебстер зазначає, що акцент у їхніх дослідженнях зроблено на інформатизації способу життя людей, і цей процес триває вже декілька століть. Автори інших теорій – Д. Белл, Л. Хіршхорн, Д. Ваттімо, М. Поттер – наполягають не на спадкоємності, а на зламі, трансформації, що зумовили перехід до принципово іншого суспільства. На чьому боці в цих підходах стоїть Ф. Уебстер? Він вважає, що спадкоємність переважає кардинальні зміни.

Очевидно, що визнання зростання кількості інформаційних технологій, збільшення інформації, що виробляється, число мереж тощо без врахування соціального змісту і соціальних наслідків не наближає нас до розуміння сутності інформаційного суспільства.

В науковій літературі розглядається різновид концепцій інформаційного суспільства, які узагальнюють назвою «технократичний детермінізм». В цих концепціях технологія розглядається як головний двигун суспільного життя; обсяг технологічних новацій має сприяти соціальним трансформаціям. Зміст цих концепцій піддають критиці, оскільки «технологічний розвиток не має заздалегідь встановлених соціальних ефектів, відносно яких можна передбачити, чи є вони корисними універсально, чи лише для даного випадку. Його можна представити як похідний від самого соціального утворення, включаючи деякі навмисні політичні, економічні й культурні уподобання. Незважаючи на те, що зразки технічного розвитку іноді виявляють себе як «самозростаючі», навіть цей процес не може продовжуватися без зворотного включення людського фактора (Лайон, 1988). Ф. Уебстер також іронізує над прямолінійною логікою соціальних теоретиків, котрі стверджують, що технологічні інновації призвели до соціальних трансформацій (Webster, 1995). У такий спосіб, в технократичних концепціях спрощується розуміння процесів соціальних змін.

На особливу увагу в контексті проблематики даного дослідження заслуговує концепція М. Кастельса. У фундаментальній праці «Інформаційна епоха: економіка, суспільство і культура» (1996-1998) відомий вчений відмічає факт трансформації соціальності в сучасному суспільстві. Кардинальні зміни у сфері матеріального виробництва, а також регіональна культурна специфіка соціальних процесів, обумовлені новими технологіями, лежать в основі переходу від індустріальної до інформаційної економіки, що має справу з продукуванням та обробкою інформації. Сучасний соціум побудовано навколо потоків капіталу, інформації, технологій, організаційної взаємодії. Кожен з потоків руху цих ресурсів організований процесами, в які він включений. Конфігурація технологічної інфраструктури цих процесів стає основою просторової структури соціального життя. У мережевому суспільстві, констатує М. Кастельс, зникають старі форми стратифікації та виникають нові форми нерівності. Група інформаціональних працівників стала ключовою силою соціуму (Castells, 1997). Теоретичні результати досліджень вченого визнаються класичними щодо з'ясування сутнісних рис інформаційного суспільства. М. Кастельс використав міждисциплінарні підходи, здійснив багатофакторний аналіз сучасного соціуму, залишаючись у полі соціологічної методоло-

гії та категоріального апарату. У передмові до українського видання книги «Інформаційне суспільство та держава добробуту» автор визнає, що на початку ХХІ століття у світі почала існувати нова економіка, яка базується на ефективній обробці інформації, на знанні розвитку поколінь і на інноваціях у процесах, продуктах та технологіях (Кастельс, Хіманен, 2006).

К. Шваб, відомий німецький економіст, також вважає, що комунікації, що забезпечуються цифровими каналами зв'язку та технологіями програмного забезпечення, принципово змінюють суспільство. Масштаб впливу і швидкість, з якою ці зміни відбуваються, зробили трансформацію, що виявляється зовсім не такою, як будь-яка інша промислова революція в історії людства. Як прогнозує К. Шваб у своїй праці 2016 року видання «Четверта промислова революція», нові технологічні інновації суттєво вплинуть на економіку, бізнес, політику, а також на уряди і країни, суспільство і людину. Найбільший вплив на всі ці галузі зробить надання самостійності, тобто розширення прав та можливостей у взаємодії уряду із громадянами; підприємств із співробітниками; акціонерів із клієнтами; у взаємодії супердержав із невеликими країнами. Прорив у сфері існуючих політичних, економічних та соціальних моделей внаслідок глобальної інформаційної революції вимагатиме від осіб, що діють самостійно, визнання себе частиною системи розподіленої влади, що передбачає колективні форми взаємодії (Schwab, 2016).

У такий спосіб, прогнозування рис майбутнього суспільного життя, що його здійснили М. Кастельс, Ф. Уебстер, Д. Лайон, К. Шваб та інші дослідники, допомагає аналізувати складні феномени сучасної соціокультурної реальності.

На нашу думку, тема дискусій «Прогнози і реальність» в контексті проблематики інформаційного суспільства і далі залишатиметься перспективною і модною. Адже соціум динамічне розвивається і назва «інформаційне суспільство» розуміється науковцями не тільки як соціальний ідеал, а і як теперішня реальність. До того ж переосмислення поняття «інформаційне суспільство» дає можливість не лише створення нарису обрисів сучасного соціуму, але й більш чіткого окреслення шляхів майбутнього розвитку людства.

Фесенко А. М.,
канд. істор. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Чорна В. О.,
канд. соціол. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПОДІЄВИ (ІВЕНТИВНІ) КОМУНІКАЦІЇ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИКИ

Політика, навіть в більшій мірі, ніж інші види суспільної діяльності, потребує спеціальних засобів інформаційного обміну, встановлення й підтримки постійних зв'язків між її суб'єктами, що зумовлює існування інституту політичної комунікації.

Така комунікація здійснюється не лише за допомогою вербальних засобів (слів та текстів), а й в інші способи, які несуть в собі потужні комунікативні імпульси, що є не менш ефективними як для передачі інформації, так і для здійснення впливу на її одержувачів. Прикладом цього як раз є «мова подій», яка в політичній комунікації посідає далеко не останнє місце.

Подієві комунікації як різновид соціокультурних комунікацій, де символічно вибудоване дійство є основним способом та формою взаємодії, ґрунтуються на великому історичному досвіді ритуальних та церемоніальних практик, вироблених та успішно задіяних людством.

Спеціально організовані та мас-медіатизовані події (інший термін – івенти) є неодмінною складовою пропаганди та паблік рілейшнз: у першому випадку вони виступають насамперед у вигляді політичних та державних ритуалів, розрахованих на широкі маси, на населення, у другому – запланованих заходів для різних груп громадськості задля комунікації саме з ними, а також інформаційних приводів, які мають на меті забезпечення пабліситі (присутності в інформаційному просторі, відомості, популярності,) їх ініціаторів; з такими приводами асоціюється PR у вузькому сенсі цього поняття – PR як непряма реклама та популяризація.

XX ст., особливо його друга половина, стало свідком зсуву політичних комунікацій: в умовах «масового суспільства» політико-ідеологічна боротьба все більше поступається місцем політичній конкуренції, низький рівень політичної соціалізації та інтелекту середньостатистичної масової людини робить більш вигідним звернення до неї

мовою реклами та PR як мовою «картинок», а не мовою ідеологічних конструкцій та вербальних пропагандистських текстів. Крім цього, для підвищення ефективності звернень все більше використовується маркетинговий підхід, що передбачає попереднє сегментування та адресні комунікації з виділеними цільовими групами, що й відрізняє маркетингові комунікації від тієї ж пропаганди.

Слід наголосити на тому, що подієвий (івентивний) характер сучасного політичного PR та політичної комунікації в цілому зумовлюється суспільними трендами, що розгортаються протягом останніх десятиліть:

- Масовізація суспільства, внаслідок чого маси остаточно стають провідною соціоструктурною складовою суспільства;
- Розвиток соціокультурних практик «суспільства споживання» та культури постмодерну, внаслідок яких політичні процеси формуються під стандарти «шоуїзації»;
- Переважне висвітлення політики аудіовізуальними ЗМІ, особливо телебаченням – внаслідок чого на перший план виходить візуалізація, символізація та просторові характеристики комунікації, персоніфікація політичних процесів з наголосом на комунікативних особливостях та візуальних іміджах політиків, лідерів, посадовців.

Говорячи про соціокультурну зумовленість шоу-політики в умовах «масового суспільства» / «суспільства споживання», О. Ф. Русакова зазначає, що «святково-карнавальний характер шоу відповідає певному замовленню суспільства масової культури та масового споживання», і таким є, зокрема, «гедоністичне замовлення – замовлення на отримання задоволення особливого роду», і характер такого задоволення, що очікується від шоу, «схожий на задоволення, що отримують від галюциногенних препаратів».

Політичні публік рілейшнз, що виконують функції основної політичної комунікації (використання пропаганди, реклами та агітації у політиці є більш вузькоспрямованим), активно використовує як раз івент-комунікації.

Причому основною відмінністю політичного PR від політичної реклами є як раз наголос на використанні мови подій, яка дозволяє одночасно і одержувати громадське публіситі для потреб упізнаваності (та непрямой реклами), і вирішувати іміджеві завдання, і працювати з різними групами громадськості (не лише з виборцями чи симпатиками політика / партії) та громадською думкою, – і робити все це не лише в контексті політичних кампаній, але й у «режимі повсякденності». Саме подієва, івентивна комунікація більше, ніж будь-що інше, асоціюється з PR як мистецтвом робити публіситі та управляти враженнями, адже:

- Подія – це новина та інформаційний привід для ЗМІ;
- Подія – комунікативно значно більш потужний інструмент, ніж вербальний текст, причому це відноситься як до самої події, так і до її висвітлення.

Сьогодні чимало реальних подій – від державних ритуалів й навіть до військових дій – навмисно презентуються так, щоб влучно «телевізуватися» та справдити комунікативний ефект на маси за логікою «видовища». З іншого боку, раніше невідомі особи мають можливість дістати «комунікативну владу» тоді, коли вони вчинять щось, що потрапить у новини. Й навпаки, випадіння з публічного комунікативного простору означає, по суті, припинення політичного існування.

Отже, вимоги телевізійності домінують над багатьма політичними та державотворчими подіями, а вимоги телегенічності – над іміджмейкінгом публічних політиків й державних діячів. Телебачення має більшу здатність подати особистість, ніж ідею чи програму. Прикладом цього є виступи політиків на телебаченні: звернення до народу, участь у політичних ток-шоу, передвиборчі дебати. Знаючи це, політичний діяч часто прагне не до того, щоб його висловлювання передавали суть проблеми, а до того, щоб вони справляли враження. Так аудіовізуальні ЗМІ стають електронними підмостками для політиків як своєрідних «акторів».

Й неодмінною складовою івентивної комунікації в політиці, облаштуванням політичного перформансу є символізація – як в плані насичення перформансу символікою та символічними посланнями, так і в плані перетворення самого перформансу на символ. Кожна значна подія вимагає свого здійснення у полі реальному, а й у полі інформаційному, й у полі символічному.

Загалом, успішні мас-медіатизовані політичні події популяризують політичного суб'єкта, створюють «красиву картинку» для сучасних аудіовізуальних ЗМІ та зорієнтовані на те, щоб мати «довгограючий» інформаційний ефект. Вони несуть значне комунікативне навантаження для задоволення потреб їх організаторів та інших діючих осіб.

Чорна В. О.,

канд. соціол. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Бондарець Б. Б.,

старший викладач кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНО-АНТРОПОЛОГІЧНІ НАСЛІДКИ СУЧАСНОГО ЕТАПУ ЦИФРОВОЇ РЕВОЛЮЦІЇ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Всі ми неодноразово чули словосполучення «інформаційне суспільство». Приблизно в 40-х роках ХХ ст. воно увійшло до наукового обігу. Десятки вчених, від «батька» кібернетики Норберта Вінера до автора «Третьої хвилі» Елвіна Тофлера, давали своє визначення даного феномену, описували його переваги та можливі загрози. Власне суперечки тривають і понині... Але саме сьогодні ми можемо впевнено стверджувати: пересічна людина в 10-ті – 20-ті роки ХХІ століття споживає такий обсяг інформації, який покоління наших дідусів та бабусь не могли собі навіть уявити. Сьогодні ми живемо в інформаційному полі в режимі 24/7. Телебачення, інтернет, соціальні платформи та мережі, рекламні розсилки, флеш-моби, челенджі, Facebook, Instagram, а тепер ще і ТікТок. Де закінчується реальність і починається інформаційний потік? І взагалі, чи є між ними різниця? Інформаційний потік, потік технологічних і соціальних змін нестримно несе нашу свідомість... От тільки куди?

Ми поки що успішно реагуємо на одномоментні подразники і за рахунок цього більш-менш орієнтуємося в повсякденному житті. Але на головне – стратегічну оцінку того, куди несе нас наше власне життя – часу і сил більше не залишається. Багатовимірність й неоднорідність прискороного прогресу (але нерідко й регресу) робить нашу свідомість все більш безпорадною.

До чого всі ці процеси можуть призвести? Наважимося висунути гіпотезу, що цифрова революція в найближчому майбутньому можуть принести всьому людству значні соціальні і навіть антропологічні зміни і нажаль далеко не завжди зі знаком «плюс».

Питанню впливу інформації на суспільство і аналізу наслідків цього впливу присвячували свої роботи як класики соціологічної та соціально-філософської думки, так і багато сучасних вчених. Серед класи-

ків, у першу чергу, варто відмітити М. Маклюєна («Галактика Гутенберга») та Е. Тофлера («Третя хвиля»). Соціокультурний аспект проблеми розглядав А. Моль. Серед сучасних дослідників особливу цікавість в контексті досліджуваної проблеми становить робота російського науковця О. Ларіної «Розуміння алгоритмічних суспільств».

Основний тренд інформаційної революції початку ХХІ століття лаконічно можна позначити одним терміном, який визначає її магістральний напрям, безпосередньо йдеться про діджиталізацію (англ. digitalization дослівно перекладається як процес оцифрування інформації). Тож вже сам термін вказує на те, що, перш за все, це явище, яке несе процесуальний характер. Ми можемо говорити про діджиталізацію суспільства як про низку послідовних трансформацій соціокультурного коду, об'єднаних загальним вектором розвитку. Сьогодні експоненціальне зростання кількості й якості інтегративних змін в суспільстві у порівнянні з тою ситуацією, що склалася в індустріальну і доіндустріальну епоху. Поява таких технічних засобів, як інтернет і смартфони, що дозволяють членам суспільства знаходитися у постійній комунікації один з одним, є першою сходинкою діджиталізації і, відповідно, провісником глобальних модифікацій соціальних інститутів і вектору розвитку суспільства в цілому. «Цифра» та цифрові засоби комунікації з кожним днем посідають все більш важливе значення в житті як окремих індивідів так і цілих суспільств.

Важливим наслідком повсякчасного застосування інформаційних технологій у сучасному суспільстві є формування якісно нового, інформаційного середовища проживання людини, яке стало справжньою «третьою» природою (у термінології О. Ларіної), яка доповнює звичні «першу» (природну) і «другу» (технологічну) (за визначенням С. Лема) природи.

Якщо звичайна природа визначає фізіологічні параметри існування людини, а техносфера розширює її можливості, то інформаційне середовище через емоційний фон і систему цінностей визначає її поведінку. Граничним виразом відображення цього служить соціальна інфраструктура у вигляді соціальних мереж, що еволюціонують в соціальні платформи, які диктують поведінку їх учасника так само неминуче, як, наприклад, параметри температури чи тиску для «першої» природи, наявність/відсутність доріг і електроенергії – для «другої» природи.

Аналізуючи наслідки впливу сучасного етапу інформаційної революції на суспільство в цілому та конкретну особистість зокрема, слід, у першу чергу, визначити спільні і відмінні риси соціальних мереж і

соціальних платформ. Соціальні мережі – середовище для спілкування та пошуку інформації. Вони, функціонуючи незалежно від реальності, підміняючи її, можуть «затягувати», формувати залежність. Адже, долучаючись до соціальних мереж, людина має принципову (подекуди нереалізовану з технічних причин) можливість скоротити час перебування в них і навіть зовсім покинути їх (заради інших соцмереж або, що набагато рідше, заради реальності, – наприклад, якщо вони набридли). Натомість, соціальні платформи являють собою наступний етап розвитку соцмереж, з огляду на те, що вони призначені, у першу чергу, не для спілкування, але для реалізації діяльності в офлайн, значимої для їх учасників (наприклад, для покупки товарів або послуг, поширення реклами). Відмова від використання соціальних платформ якісно ускладнена зниженням рівня не тільки емоційного (як у випадку з соцмережами), але і побутового, фізичного повсякденного комфорту.

Сьогодні найбільш популярними соцмережами є Youtube, Instagram, а також Facebook, які використовуються все більш зростаючою частиною їх користувачів як платформи (перш за все в якості рекламних майданчиків) і тому поступово трансформуються в них. В сучасних умовах індивідуалізоване налаштування соцмереж (яке вже проводиться на основі комп'ютерних алгоритмів постійно, автоматично і в масовому порядку) дозволяє сформувати навколо користувача на основі його поведінки інформаційно-емоційне середовище, що забезпечує абсолютно вільне прийняття переважною більшістю людей, діючих порізно і без всілякого примусу, потрібних керуючий системі (власнику платформи або тим, хто впливає на них).

Зазвичай, цей процес супроводжується непомітним для самої людини прийняттям системи цінностей, яка вигідна керуючій системі, що означає глибоке і комплексне перетворення особистості яке, як правило, не помічається самою цією особистістю або сприймається нею як її власна осмислена еволюція.

Зовнішній вплив через формування емоційно-інформаційного середовища існування людини в соцмережах нею, за рідкісними винятками, не відчувається: людина сприймає це штучно сконструйоване середовище, «третю» природу як природну, що склалася стихійно, нейтральну по відношенню до неї і, більш того, абсолютно об'єктивну, яка відображає реальний устрій світу і соціуму. Американський автор Е. Парізер з цього приводу зазначає: «... Інтернет, колись “відкритий” і “вільний”, став контролювати нас і обмежувати... Інтернет-компанії використовують ... численні алгоритми і фільтри для того, щоб показувати нам те, що є для нас найбільш релевантним ... По-перше, через фільтри ми не можемо розгледіти всієї картини. Ми бачимо лише її

відредагований варіант. По-друге, ми не помічаємо ... фільтрів ... Навіть не здогадуємось, що з картини щось викинули... І, нарешті, сьогодні не ми визначаємо, що нам важливо і цікаво. За нас це роблять машини».

Врешті решт, це багато в чому позбавляє людину розумності, позбавляючи її свободи вибору, і повертає суспільство до соціально автоматизованого стану, жорстко програмованого його ідеологічним керівництвом, у кращому випадку характерне для епохи середньовіччя, а в гіршому – рівень контролю може перевершити всі класичні індустріальні антиутопії.

Наступна характерна риса сучасності, на яку варто звернути увагу в контексті соціально-антропологічних змін, це вибухоподібне зростання кількості інформації, що спостерігається в останні десятиліття. За оцінками експертів, в епоху Середньовіччя кількість інформації подвоювалося за 100, на початку ХХ століття – за 10 років, а з 1980, коли почалося широкє поширення мікропроцесорів – вже щорічно.

Кількість інформації вибухово збільшується. Причина – специфіка інформаційного обміну, в якому не діють принципи збереження, властиві речовині чи енергії: при передачі інформації її кількість зростає.

Прагнення людини до нової інформації (так званий «інстинкт пізнання») закладено на біологічному рівні: при її отриманні в мозку людини виробляються «гормони щастя» – ендорфіни. Цей механізм, мабуть, зумовив виняткове місце людини в живій природі. Це дозволяє розглядати отримання нової інформації як одну з первинних людських потреб. Тому переорієнтація предмету пізнання людини з існуючого поза нею фізичного світу на створюваний нею самою світ інформації – фундаментальний злам з точки зору не тільки її розвитку, але і еволюціонування всієї біосфери Землі.

Людина епохи інформаційної революції живе у фізичному світі, але діє на основі уявлень “інформаційного світу”, які все більше віддаляються від світу фізичного. У результаті, інформаційна революція сприяє зниженню ефективності та адекватності людської свідомості. Людина дійсно створила занадто складний для себе світ. Перевищуючи фізичні межі індивідуального сприйняття (а отже, і можливості його пізнання), інформаційна революція робить світ все менше пізнаваним для індивіда, заганяючи його в “інформаційний глухий кут”. Як наслідок, людина втрачає здатність контролювати зростання обсягів і змісту інформації. Отже, фундаментальний наслідок інформаційної революції – виникнення та загострення протиріччя між зростанням важливості впорядкування інформації та технологічною обмеженістю можливостей реалізації цього процесу. Через велику кількість інформації

масштаби її сприйняття перевищують можливості усвідомлення, і звичайні способи пізнання (перш за все, логічне мислення) починають давати систематичні збої.

Наступний феномен про який варто сказати у контексті інформаційної революції – розповсюдження кліпового мислення та сприйняття. Англійське слово «слір» в перекладі на українську має наступні значення: «відрізок», «фрагмент тексту», «вирізка з газети» або «уривок з фільму». Кожен кадр відеокліпу миттєво схоплюється і засвоюється людиною. При цьому інформація що подається з високою швидкістю впливає напряду на підсвідомість, миттєво долаючи бар'єр усвідомленого сприйняття. Іншими словами, кліпи актуалізують ірраціональне, нерефлексивне засвоєння інформації.

Вперше феномен кліпового контенту був представлений людству в авангардистському сюрреалістичному фільмі іспанського режисера Луїса Бунюеля та іспанського художника Сальвадора Далі «Андалузський пес», що вийшов на екрани в 1929 році. Для фільму характерна повна відсутність сюжету, адже в ньому одна сцена ніяк не пов'язана з іншою, що фактично унеможливило його раціональне сприйняття.

Про феномен «кліпової свідомості» як принципово нове культурне явище, характерне для інформаційної епохи, науковці заговорили в 1960-ті роки. Одним з перших феномен кліпового мислення досліджував французький соціолог А. Моль, в роботі «Соціодинаміка культури», в якій відзначив характерні риси культури постіндустріального суспільства, що отримала названу «мозаїчної». На думку А. Моля, культура дає людині “екран понять”, на який вона проектує і з яким зіставляє своє сприйняття зовнішнього світу. В умовах традиційної культури “екран понять” мав раціональну і цілісну структуру, завдяки чому для індивіда не становило жодних проблем простежити причинно-наслідкові зв'язки, вибудувати логічні умовиводи і співвіднести нові і старі уявлення.

Раціональна система пізнання формувалася завдяки класичній системі освіти, в той час як сучасна система пізнання складається переважно під впливом безперервного і неупорядкованого потоку інформації, поширюваного ЗМІ. При цьому вплив системи освіти на формування когнітивного стилю індивіда знижується. Через це в сучасній культурі “екран понять” більше не володіє логічною структурою, він більше “схожий на масу волокон, скріплених абияк, – довгих, коротких, товстих, тонких, розміщених майже в повному безладі”. Через те, що індивіди занурені в потік розрізнених і ієрархічно неупорядкованих повідомлень, структурованість мислення виявляється вкрай обмеженою. Кліпова свідомість породжує розрив між образом і концептуальною

схемою. Низка емоційно насичених образів не дає можливості скласти цілісну картину світу. Таким чином, в уявленні А. Моля, сучасна культура постмодерну формує індивідів з розщепленою свідомістю, не здатних до системного мислення.

Американський футуролог Е. Тоффлер в роботі «Третя хвиля» описав феномен «кліпової культури» як явище, характерне для епохи інформаційного суспільства. Він вважає, що в насиченому інформаційними спалахами соціумі кліпове мислення стає основною формою сприйняття оточуючої дійсності.

Сучасний тип цивілізації швидше за все можна назвати «цивілізацією емоційною», адже створені кліповим мисленням образи оцінюються ні з раціональних і логічних, а з емоційних і чуттєвих позицій, в термінах “подобається/не подобається”.

У зв'язку з цим виникає закономірне питання: яким чином людина зможе виділити найважливіші елементи дійсності, коли її сприйняття через кліпову свідомість виявляється нелогічним і некритичним? У зв'язку з цим цікава думка американського футуролога, бізнесмена і консультанта Д. Мартіна, який стверджує, що, за великим рахунком, всіх людей можна розділити на дві групи: “люди книги” і “люди екрану”. Відмінною рисою першого типу особистостей стає великою обсяг уваги і вміння концентруватися на основному питанні. Для “людей екрану” характерна розмита увага, перескакування з питання на питання. “Зростає покоління людей, які звикли до того, що на екрані відбувається кілька речей одночасно, і хочуть, щоб оточуюче середовище негайно реагувало на їх запити”, – говорить Д. Мартін. Виступаючи в опозиції до adeptів кліпового мислення, футуролог навіть називає мозаїчний тип мислення “всезагальним помутнінням розуму”.

Російський соціолог С. Кара-Мурза, який займався вивченням маніпулятивних технік і підкреслював особливу роль кліпового мислення в процесі маніпуляції, відзначив, що чим більший тиск на людину здійснює мозаїчна культура, тим меншу роль грає логіка, і тим більше сприйнятливою до маніпуляцій виявляється свідомість. Таким чином, для того, щоб прищепити людині інформаційної епохи певні коди і цінності, зовсім не потрібно ґрунтуватися на раціональних позиціях, досить образного і емоційного впливу.

В контексті змін, що відбуваються з політичними інститутами, варто згадати американського соціолога Н. Постмана, який у своїй роботі “Розважаючи себе до смерті” розмірковує про політичну грамотність і з прикрістю відзначає, що сама конструкція новинних програм (нарізка з коротких сюжетів-кліпів) не передбачає вникання в сутність теми. Таким чином, на телеглядача буквально звалюється величезний обсяг

інформації, найчастіше зовсім йому не потрібної, яку він не може осмислити і критично оцінити.

Сьогодні процес споживання інформації значно прискорився у порівнянні не тільки з “телевізійною епохою”, але навіть у порівнянні з першими роками ХХІ століття. Красномовні дані наводить О. Ларіна, зауважуючи, що “... ключовим є параметр часу перебування на ресурсі. Якщо в середині нульових років він становив понад 3,5 хвилини, то зараз не перевищує 17 секунд...”. І дійсно, сьогодні базовою стратегією поведінки в інтернеті є так званий серфінг, тобто швидкий рух по сайтам за допомогою гіперпосилань. Зміст не прочитаного, а переглянутого формується самим користувачем в залежності від того, що він встиг зафіксувати. Це кардинально відрізняється від сприйняття інформації в добу друкованого тексту, важливість якого для розвитку сучасної цивілізації підкреслював М. Маклюен в роботі “Галалактика Гутенберга”: “друкований текст навчив людей організовувати всі інші види власної діяльності на основі принципу систематичної лінійності”. Саме завдяки цьому принципу людству вдалося всього за кілька століть зробити колосальний науково-технологічний прорив і потрапити з епохи Середньовіччя в Новий час. Крім того в даній роботі М. Маклюен зазначає, що саме книжкова культура дозволила систематично використовувати принцип сегментації, в результаті чого з’явилося “прикладне” знання, а за ним і практичні технології. Кліпове ж сприйняття інформації в мережі не передбачає застосування “принципу систематичної лінійності”, що в підсумку може призвести до серйозних антропологічних наслідків, зокрема до деградації логічного мислення. В свою чергу деградація логічного мислення в майбутньому може призвести до серйозних комунікативних проблем і причина їх доволі проста: позалогічне (нелогічне) мислення не здатне продукувати єдину, універсальну мову для взаємодії різних типів свідомості, яке дає логіка. Воно оперує образами, а образи у кожного свої.

Таким чином в добу найвищого розквіту інформаційно-комунікаційних технологій через деградацію логічного мислення, а іноді і свідому відмову від нього на користь образів та емоцій руйнується єдине комунікативне та когнітивне поле.

Ще одним фактором, що є перешкодою для розвитку особистості, і в майбутньому може призвести до серйозних соціальних, а можливо навіть антропологічних змін є так званий “кокон комфорту”, який формується соціальними мережами і платформами. Заради утримання уваги користувача стандартні маркетингові технології забезпечують автоматизоване формування в них найбільш комфортною соціального середовища. Користуючись “своєю” соціальною платформою, Ви бачи-

те лише те, що Вам подобається, спілкуєтеся лише з тими, кого потребуєте, у випереджаючому Ваші бажання форматі отримуєте інформацію що забезпечує Вас комфортними емоціями інформацію (при цьому інформація не обов'язково є позитивною, але вона підкріплює Вашу систему поглядів), – і цей комфорт позбавляє Вас стимулів до розвитку, так як у Вас і так все чудово, і Вам просто нема чого, як кажуть психологи, “виходити з зони комфорту”. Розвиток Вашої особистості блокується комфортом надійніше, ніж будь-якими заборонами, – і Ви починаєте деградувати.

Крім того, деградації “людини сприяє його нейропсихологія Мозок витрачає більше енергії, ніж будь-який орган ..., близько 20% енергії, ... хоча становить лише 2% ... ваги тіла. При ... інтенсивному мисленні енерговитрати зростають до 25-27%”. Думати інтенсивно – значить витратити багато енергії, а тому з еволюційної точки зору часто не вигідно. Якщо соціум не пред'являє до своїх членів підвищених інтелектуальних вимог, люди схильні мінімізувати складні розумові процеси і заміщувати усвідомлену поведінку психофізіологічними і соціальними автоматизмами».

О. Ларіна зазначає в роботі «Розуміння алгоритмічних суспільств»: «Примусове звуження когнітивної різноманітності користувачів пошуковими системами та платформами в гонитві за [їх] увагою... веде до соціальної інстинктизації, виробляє автоматизм і підсилює стереотипи поведінки.

Для суспільства деградація особистості – класичний прояв закону збереження ризиків: мінімізація індивідуальних ризиків (в даному випадку дискомфортного стану) веде до деградації і руйнації системи. Крім того, фокусування особистості на безпосередньому споживанні емоцій, які в готовому вигляді постачаються інформаційними технологіями, різко знижує рівень рефлексії, самопізнання і пізнання навколишнього світу. Поведінкою людини починають керувати емоції і неусвідомлені відчуття, які змінюються з калейдоскопічною швидкістю, а не роздуми, що закріплюються на основі багатократного повторення емоцій.

Безпосереднім наслідком руйнування самоусвідомлення особистості є втрата психічної стійкості, яка часто виглядає як безневинна підвищена емоційність. Як наслідок, залежність від емоцій набуває наркотичного характеру (звідси широке поширення ігроманії і залежності від соцмереж, платформ), причому поверхневий, неглибокий характер емоцій, що постачаються в готовому вигляді створює потребу в їх постійному оновленні, адже вникає свого роду емоційний голод. Цей голод породжує потребу в постійній приналежності до інформаційного

поля, як надійно ізолюючий від реальності наркотик, перехід від “кліпової” свідомості до “клікової” (від англ. click), яку характеризує швидкість неусвідомленої реакції і постійна потреба в новій короткостроковій взаємодії. У результаті те, що в 1990-ті рр. сприймалося як “інтернет-залежність”, в середині 2010-х рр. стало нормою буття – коли американці віком 18-35 років звертаються до гаджетів кожні 10 хвилин (причому проміжки між зверненнями скорочуються в геометричній прогресії), що набуває характеру “переселення молоді в цифровий світ”, – ймовірно, на півдорозі до переселення в світ віртуальний. Специфічні риси “кліпової” свідомості – неузгодженість (або навіть повна відсутність) причинно-наслідкових зв’язків, нездатність і небажання їх вибудовувати, фрагментарність і обмеженість сприйняття, породжені цим відсутність критичного мислення, сугестивність і рабська залежність від авторитетів – доповнюються в “кліковій” постійною потребою в отриманні нових емоцій.

Одна з характерних для “кліпового мислення” ознак – нездатність фокусуватися на вирішенні тієї чи іншої задачі, (або навіть просто концентрувати увагу) і докладати систематичних зусиль для досягнення цілей, не кажучи вже про довгострокове цілеполагання, суттєво посилюється в “кліковому”.

Таким чином, бурхливий розвиток інформаційних технологій з другої половини ХХ ст. (а особливо з початку ХХІ ст.) приводить не тільки до трансформації засобів комунікації, а й до виникнення принципово нових видів розумової діяльності, когнітивних та соціальних практик. Внаслідок експоненціального збільшення кількості інформації людям доводиться трансформувати свої когнітивні стратегії і встигати обробляти більшу кількість повідомлень за менший проміжок часу. В майбутньому це може призвести до серйозних соціальних та навіть антропологічних змін.

Це не означає, що сучасна інформаційна революція несе для людини лише виклики та загрози, серед іншого в неї є і очевидні переваги:

По-перше, це чіткий тренд неухильного і безперешкодного розвитку інформаційних технологій і розширення області застосування інформаційно-технологічних інновацій. Причому зростання обчислювальних потужностей не лише співставне з когнітивними здібностями людини, а й значною мірою може їх перевершувати.

По-друге, відсутність географічно обумовлених бар’єрів для поширення цифрових технологій і знань, зростаюча доступність інформації для всіх представників суспільства.

По-третє, еволюція соціальних інститутів та систем комунікації за умови появи відповідного інституційного і технологічного базису.

На завершення хотілося б відзначити, що інформаційна революція сприймається багатьма інтуїтивно, як само собою зрозуміле явище, головним чином тому, що люди настільки швидко і сильно звикли до цифрових пристроїв, що здійснення майже будь-якої діяльності в рамках сучасного суспільства передбачає звернення до цих пристроїв. Однак, зміни, пов'язані з останньою (на сьогодні) інформаційною революцією, при найближчому розгляді даного процесу, значні і помітні. Це має змусити соціологів, філософів, істориків і вчених з інших дисциплін аналізувати зміни, з нею пов'язані, і критичного їх осмислювати.

УДК 323.23:070.15]:355.01](043.2)

Громадська Н. А.,
канд. політ. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРОПАГАНДА В УМОВАХ ВІЙНИ: ЗАГРОЗИ ТА ПРОТИДІЯ

Із розвитком інформаційно-комунікаційних технологій сучасне суспільство постає перед новими викликами. Внаслідок щоденного споживання значної кількості інформації з різних медіа неможливо уникнути впливу ЗМІ на свідомість особистості. Одним з інструментів такого впливу є пропаганда.

Сучасна пропаганда є зброєю масового ураження, оскільки, впливаючи на свідомість населення, формує громадську думку. Вона використовується в якості технології введення гібридної війни та становить загрозу для національної та міжнародної безпеки. Пропаганда є найдешевшим, але дієвим інструментом ведення сучасних війн, який може дестабілізувати ситуацію не тільки в країні противника, а й в усьому світі. Роль пропаганди у війні – поширювати дезінформацію та формувати вигідний інформаційний фон для управління масами. Методи «чорної» пропаганди працюють на рівні глибоких психологічних механізмів і наслідки її впливу неможливо подолати логічними аргументами.

Від початку повномасштабного вторгнення РФ на територію України країна-агресор активно використовує різноманітні пропагандистські прийоми та технології у війні проти нашої країни. Так, серед населення Росії сіється паніка про можливий наступ НАТО з боку україн-

ської території, про бандерівців та нацистів, які керують державою та знущаються над російськомовними тощо. Таким чином, пропагандисти намагаються переконати росіян в необхідності ведення війни в Україні.

На тимчасово окупованих територіях РФ розгортає систему тоталітарних пропагандистських практик. Моральні знуцання та терор над населенням спонукають їх протидіяти пропаганді, що призводить до фізичної небезпеки. Також неабиякому тиску та мілітаризації для прославлення армії Росії піддаються діти в школах.

Кремль посилює гібридні інформаційні атаки на український інформаційний простір. За допомогою агентів впливу, які видають себе за українські медіа, та через свої телеграм-канали, які маскуються під українські, пропаганда впливає на певну аудиторію. Крім того, Росія синхронізує інформаційні атаки з ударами по цивільній інфраструктурі з розкрутою відповідних наративів.

Авторитарна країна-агресор, яка представляє пряму загрозу всьому демократичному світу як у військовому плані, так і в інформаційному просторі, використовує сьогодні пропаганду лише в терористичних цілях, адже вона є найжорстокішою зброєю в арсеналі управління. Наратив пропаганди в широкому сенсі спрямовується Росією не тільки в Україну, а й у інші країни, особливо європейські. Серед найбільш поширених наративів ворожої пропаганди від початку війни слід зазначити наступні: «України не існує», «Росія захищає Україну», «Світ втомився від України», «Європа замерзає», «Військова машина НАТО наближається до кордонів РФ», «Санкції не працюють», «Все за планом», «Загроза з боку українських біженців для Європи та інших країн», «РФ пропонує перемовини, Україна відмовляється від пропозиції».

Основними прийомами російської пропаганди є вигадкування фейкових історій та подій; маніпулювання інформацією; зміна мови дискурсу; спотворення фактів; інверсія; використання соціальних мереж тощо.

Отже, українське суспільство зіткнулось з численними прикладами ворожої пропаганди, дезінформацією та фейками, які справляють деструктивний вплив на свідомість індивіда. Тому кожному важливо зрозуміти, коли саме він перебуває під впливом пропаганди, як себе захистити від інформаційних пропагандистських атак та розуміти специфіку інформаційних воєн.

Державна політика повинна сприяти протистоянню пропаганді та дезінформації, які мають як відверто агресивний характер, так і приховано-маніпулятивний, а також нейтралізації гібридних загроз в цілому,

координуючи зусилля для вирішення спільних викликів у сферах міжнародної, економічної, енергетичної та військової безпеки. З метою протидії пропаганді та дезінформації в умовах російської інформаційної агресії проти України необхідно впроваджувати інформаційно-просвітницькі заходи, які б були направлені на допомогу громадянам навчитися критично сприймати інформацію, навчитися медіаграмотності та фактчекінгу тощо. Предметом таких заходів можуть виступати форми, методи, меседжі, наративи інформаційної війни, яку веде Росія; канали поширення фейків, які використовуються для розповсюдження пропагандистського впливу; дієві методи розвінчання російських фейків та шляхи протидії пропаганді та дезінформації (на індивідуальному рівні, на рівні громади, підприємства тощо).

Таким чином, сучасні інформаційні виклики для України вимагають поєднання зусиль держави, громадськості і медіа щодо впровадження й реалізації актуальних проєктів з розвитку критичного мислення та протидії ворожій пропаганді на державному і регіональному рівнях.

УДК 316.257 (043.2)

Бондарець Б. Б.,

старший викладач кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Рубан К. О.,

студентка 4 курсу факультету політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ІСТОРІЯ СТАНОВЛЕННЯ ТА ОСНОВНІ СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ТА СОЦІОЛОГІЧНІ ІДЕЇ «ФРАНКФУРТСЬКОЇ ШКОЛИ»

Франкфуртську школу було сформовано на базі Інституту соціальних досліджень при Університеті Франкфурта-на-Майні. Не зважаючи на те, що прийнято вести відлік її створення починаючи з 1930 року, після його очолювання М. Горкхаймером, проте марксистські дослідження провадилися в Інституті ще з моменту його створення у 1923 році. Першим його директором, істориком та правознавцем австромарксистського напрямку К. Грюнбергом, було залучено до роботи в Інституті багатьох освічених і талановитих молодих інтелектуалів, якими підтримувалися комуністичні та соціал-демократичні переконання,

а також засновано перший великий історичний журнал робітничого руху на території Європи.

Ще до 1930 року на базі франкфуртського інституту було закладено основу для наукових напрямів дослідження у майбутньому, а в журналі під назвою «Журнал соціальних досліджень» публікувалися численні дослідження К. Корша, Д. Лукача, Г. Гроссманна та інших лівих інтелектуалів.

Франкфуртська школа зосередила навколо себе увагу опозиційно налаштованих марксистських мислителів, які кардинально негативно відносилися до феномену капіталізму, проте висловлювали позицію стосовно того, що ідеологами ортодоксальних лівих партій фактично вульгаризовано та вихолощено широту марксистського діалектичного аналізу. Враховуючи зовнішнє посилення впливу нацистської партії, працівниками Франкфуртської школи було врятовано архів К. Маркса й Ф. Енгельса і переправлено його до Радянського Союзу. Після захоплення влади у 1933 роках нацистами, Інститут було перенесено до Женеви, а у 1935 році – до Нью-Йорку, після чого з 1941 року Інститут базувався у Каліфорнії.

У контексті досліджуваного питання варто звернути увагу на те, що такі переміщення Інституту не залишилися без наслідків для формування світогляду для його працівників, враховуючи зумовленість такого переміщення різноманітними масштабними катаклізмами, які спочатку розгорталися на території Німеччини, Західної Європи, а потім й усього світу. У цьому зв'язку історичному розвитку Франкфуртської школи прийнято виділяти три ключові періоди, а саме:

1) з моменту створення «школи» та до еміграції її основних теоретиків до США;

2) «американський» етап – 1939-1949 роки;

3) «західноєвропейський» етап – 50-60-ті роки ХХ століття.

Для «європейського» періоду розвитку Франкфуртської школи були характерними наступні особливості:

- інституціоналізація франкфуртської школи у найширшому розумінні зазначеної категорії, що ґрунтувалося на об'єднанні переважно філософського та соціологічного підходів до проведення аналізу в сучасному капіталістичному суспільстві, тобто приймаючи за основу соціологічну критику існуючих на той момент філософських та філософської політики соціологічних понять і уявлень;

- різким, полемічно загостреним розмежуванням з усіма іншими існуючими на той момент тенденціями та напрямками у західноєвропейській філософії та соціології, політекономії, психології тощо.

Таким чином, саме у той період було закладено основоположні за-
сади функціонування Франкфуртської школи, які продовжували роз-
виватися та конкретизуватися протягом усього подальшого періоду її
існування.

У свою чергу, для «американського» періоду були притаманними
наступні характеристики:

- намагання надати більш позитивних та конструктивних форм
«критичній теорії»;

- прагнення до укорінення на основі інтелектуального життя
США та першочергове визначення свого ставлення до американської
соціології як у позитивному, так і негативному розумінні. Через приз-
му позитивного бачення таке ставлення полягало в освоєнні методики
емпіричного дослідження, а у негативному ставленні – поглибленні
полеміки із загальними позитивістськими методиками, основними
критичними тезами, стосовно якої вже було раніше сформульовано.

Саме на «американський» період функціонування Франкфуртської
школи припадає післявоєнний період, що супроводжувався існуванням
розбіжностей між дослідниками у сфері ідейних та географічних ха-
рактеристик філософської науки. В умовах функціонування індустріаль-
но-конвеєрної системи виробництва виникала необхідність у формаль-
ній реалізації, суворому дотриманні наукових підходів та їх введення
до повсякденного життя соціуму. Зазначена система передбачала ви-
никнення особливого різновиду розподілу праці та усіх існуючих су-
спільних функцій, у тому числі й з питань деталізації їх спеціалізації у
процесі виконання поставлених завдань в економічній та соціальній
сферах.

У цьому зв'язку було започатковано процес детального розмежу-
вання між виконавцями та керівниками конкретних операцій, одночас-
но віддаляючи персонал від прийняття участі в управлінні та ухвален-
ня рішень, що мало наслідком зниження рівня усвідомлення загально-
го сенсу та мети своїх дій, перетворюючись на автоматизованих
суб'єктів. В якості руйнівної виступала загальна спрямованість систе-
ми у напрямку максимального отримання вигоди, користі та концент-
рація підвищення панування над усіма, зокрема внутрішньої природою
індивіда та навколишнім середовищем.

Як з цього приводу було зауважено Е. Фромом, «ми не помітили,
що стали жертвами панування нового роду. Ми перетворилися на ро-
ботів, але живемо під впливом ілюзії, що ми самостійні індивіди...
Індивід живе у світі, з яким втратив усі реальні зв'язки, в якому все
інструменталізовано; і сам він став частиною машини, створеною його
власними руками. Він знає, яких думок, яких почуттів, яких бажань

чекають від нього оточуючі, і думає, відчуває і бажає у відповідності до цих очікувань, втрачаючи при цьому власне «я»...»

У той період спостерігається значне зростання контролюючої ролі держави у будь-якій сфері суспільного життя. Засоби масової інформації, встановлені норми та проголошені цінності пронизували своїм впливом не лише зовнішню поведінку, але й внутрішній світ кожного індивіда. Людина була змушена все більше дотримуватися встановлених принципів поведінки, внаслідок чого фактично втрачала здатність до критичного сприйняття навколишньої ситуації та самостійного мислення. З цього приводу М. Горкхаймером зазначено наступне: «Ми прийшли до висновку, що суспільство стане розвиватись у напрямку повністю керованого світу, що все буде регулюватися, все!».

В якості вагомих результатів функціонування школи у США прийнято розглядати нові підходи до емпіричних досліджень, у рамках яких було розвинуто теоретичні аспекти, які раніше було закладено у соціологічне вчення, а також конструктивний розвиток «критичної теорії».

Досліджуючи «західнонімецький» етап історичного розвитку Франкфуртської школи потрібно виокремити такі наступні його особливості:

- широке поширення ідей школи переважно на території США, Федеративної Республіки Німеччина, а потім й інших західноєвропейських країнах. При цьому, в якості основної соціальної сили, яка сприяла популяризації цих ідей, визнавався рух «нових лівих», який сформовано наприкінці 50-х років та досяг найвищого етапу свого розвитку наприкінці 60-х років ХХ століття;

- поглиблення теоретичних неузгодженостей та політичних суперечностей в межах самої Франкфуртської школи. Це було зумовлено, по-перше, внутрішніми змінами, які спостерігалися протягом цього періоду. У відповідності до переконання окремих теоретиків школи, до того ж мала місце нагальна потреба у популяризації ідей школи, а також спостерігалася заострення внутрішньої полеміки з приводу обговорення актуальних задач серед окремих представників школи.

Таким чином, якщо для першого періоду розвитку Франкфуртської школи ключову роль відіграв внесок, зроблений М. Горкхаймером, а також Е. Фроммом і Г. Маркузе, то для другого періоду основне значення відігравала спадщина М. Горкхаймера та Т. Адорно. При цьому, залишаються поза увагою роботи Е. Фромма, незважаючи на їх популярність, оскільки вони не відіграли жодну вирішальну роль для розвитку школи. Вже на третьому етапі видатне значення надається теоретичним доробкам Т. Адорно та політичним вченням Г. Маркузе.

Серед основоположних інтенцій Франкфуртської школи, які на сьогоднішній день сприймаються в якості інтенцій ліворадикальний соціологів США, прийнято виділяти наступні:

- прагнення до активного асимілювання у соціологічній науці ідей молодого К. Маркса, а також певних відокремлених від загального контексту положень історичного матеріалізму та марксистської політекономії;

- спроби подолання таких явищ, які прийнято називати в сучасній науці розривом між суб'єктом та об'єктом у системі соціологічного дослідження;

- спрямування на усвідомлення індивідуально-унікального в протилежності «масоподібному», «типовому», на дослідженні яких зосереджено увагу офіційної соціології;

- широке включення до сфери соціологічного дослідження гострополітичної проблематики; культурної проблематики, яку до цього соціологи «довіряли» досліджувати представникам гуманітарних наук; питань світоглядного, філософського та загальнометодологічного обґрунтування соціологічної науки.

Саме завдяки вищевказаним інтенціям зберігається актуальність задач та подальший всебічний критичний аналіз не лише оригінальних ідей представників Франкфуртської школи, але й самобутніх концепції та ідеології окремих її прихильників. Отже, Франкфуртська школа здійснила помітний вплив на історію філософії, політології та соціології у ХХ столітті. Досягнення такого результату є можливим завдяки розкриттю європейської раціональності, проаналізувавши значення та роль соціальної теорії, що пов'язані з практичною діяльністю людини, акцентувавши увагу на існуванні потреби у виробленні нового філософствування, в межах якого поєднуються усі методи та способи усвідомлення сутності світу, у тому числі наукових, філософських, практичних та естетичних.

Фактично Франкфуртську школу було сформовано під впливом поширення соціалістичних та фрейдистських ідей серед західних інтелектуалів. Потреба у подальшому розвитку марксизму в реаліях ХХ століття у відповідності до позиції франкфуртців, була пов'язана із придушення робочого руху на території Західної Європи, а також небезпеками, зумовленими виникнення і поширенням фашизму та нацизму.

Не зважаючи на поширення використання загальноприйнятої назви «школа», окремими дослідниками пропонується її розглядати переважно в якості сукупності методів, доктринальних вчень, основоположних позицій, а також групи індивідів, які мають власні інтереси та

творчий потенціал, проте маючи певні спільні думки та розбіжності. Проте, у відповідності до позиції авторів, Франкфуртська школа як самостійна система філософських вчень повинна розглядатися саме через призму поняття «школа», оскільки для неї є характерним виокремлення індивідуальних тенденцій існування, ідейних джерел, методологічних засад та основних напрямів дослідження.

У контексті досліджуваного питання потрібно звернути увагу на те, що Франкфуртська школа сприймалася в якості окремої групи політичних та соціальних мислителів, що провадила діяльність на базі Франкфуртського інституту соціальних досліджень до моменту, поки внаслідок поширення ідеології фашизму та приходу до влади А. Гітлера вона не була вимушена тікати до США. У той же час, науковцями акцентується увага на тому, що представниками Франкфуртської школи переважно виступали німецькі євреї, що додатково обґрунтовувало необхідність залишення країни. З цього приводу Ж. Рюсом зазначено наступне: «З приходом до влади нацистів чимало вчених Інституту – у своїй більшості євреїв – емігрували до Сполучених Штатів...».

Таким чином, ключові тенденції філософського вчення представників Франкфуртської школи ґрунтуються на змішуванні філософських категорій з соціологічними та політекономічними поняттями, у зв'язку із чим перші позбавляються власної самостійності та трансформуються у відображення інших. В якості основоположних ідейних джерел філософського вчення Франкфуртської школи прийнято розглядати марксизм, фрейдизм та гегельянство. У цьому зв'язку доцільно звернути увагу на наступні аспекти:

1. У теорії марксизму було запозичено категорії відчуження та класової боротьби, у якій пролетаріат більше не відіграє роль активної сили. Будь-які суперечності в капіталістичному суспільстві зводилися до категорії відчуження. При цьому, історія капіталістичного суспільства розглядалася через призму фатально необхідного процесу, внаслідок чого спостерігається прогресуюче божевілля розуму.

2. У дослідженнях З. Фрейда було запозичено ідею людини, тобто структуру особи та несвідомого. Приймаючи за основу принцип задоволення, саме за допомогою фрейдизму можливо задовольнити будь-які інстинкти, внаслідок чого встановлюється контроль над індивідом. У процесі боротьби із природним та соціальним середовищем людиною фактично пригнічуються інстинкти, приймаючи за основу засади реальності, одночасно видозмінюючи їх. Отже, принцип задоволення підкорено принципу реальності, внаслідок чого людина підпорядковується суспільству.

3. У В. Гегеля було запозичено діалектичні основи, замінюючи за рахунок них діалектичний матеріалізм. До того ж, взято закон «заперечення заперечення», який трансформується в абсолютне заперечення (у відповідності до позиції Т. Адорно її варто розглядати в якості негативної діалектики).

4. У М. Вебера було запозичено категорію раціональності, за допомогою якої можливо відійти від «одновимірності» людини і суспільства, створити щось нове, нетотожне мислення, у межах якого здійснюється інтерпретація відчужувальних категорій, до якої зведено більшу частину суперечностей, що існували у капіталістичному суспільстві.

5. У І. Канта було запозичено ключові ідеї традиційного критичного мислення.

У цьому зв'язку можливо зауважити, що в основу філософії Франкфуртської школи було покладено своєрідне поєднання діалектичного фрейд-марксизму, враховуючи положення раціональної філософії. Представниками даної школи підтримувалася позиція стосовно того, що буржуазне класове суспільство було трансформовано на безкласову монолітну безкласову систему, в межах якої революційне значення перетворення у межах суспільства переходить до маргінальних інтелігентів та аутсайдерів. Для сучасного суспільства є більш притаманною технократія, оскільки воно існує за рахунок поширення хибної свідомості внаслідок впливу засобів масової інформації, а також поширення популярних культурних напрямів із одночасним нав'язуванням культу споживання.

В якості основоположних методологічних принципів проведення досліджень представниками Франкфуртської школи прийнято розглядати наступні:

- заперечення позитивізму і його розподіл на цінності та факти;
- вираження прихильності переважно до гуманістичних ідей, звільняючи людину від будь-яких проявів експлуатації;
- акцентування уваги на значимості людського начала у процесі формування та розвитку соціальних стосунків.

Отже, центром філософствування Франкфуртської школи виступає індивід в умовах сучасного тоталітарного суспільства, а також виявлення можливостей для трансформації індустріального суспільства з метою його переходу до формату вільної асоціації індивідів, в якій кожен матиме змогу проявити свої творчі можливості. Якщо у відповідності до позиції К. Маркса «Це – історичний матеріалізм, і він є тим, чим є», то згідно позиції представників Франкфуртської школи «Це – історичний матеріалізм, і ось те, що у ньому правильно, ось – те, що невірно, а ось – як саме він працює». Окрім цього, крім безпосередньо-

го впливу марксизму, франкфуртською школою було здійснено й індивідуальний вплив на філософську науку в цілому. Зокрема, було збережено концепцію мета-аналізу через призму його економічних, політичних та соціальних систем. До того ж, було розроблено і представлено концепцію соціальної філософії й теорії повсякденної практик за допомогою поєднання філософської та емпіричної соціологічної проблематики.

УДК 329.7(043.2)

Іванов М. С.,
д-р політ. наук, професор,
професор кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Мусафір О. І.,
студент 4 курсу факультету політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ДО РОЗУМІННЯ ПОНЯТТЯ «МАСОВІ ПОЛІТИЧНІ ПАРТІЇ»

Політичні партії займають особливе місце серед багатьох політичних акторів, виступаючи посередниками між громадянами та державою. Вони об'єднують найактивніших представників соціальних груп зі схожими ідейно-політичними поглядами та прагненнями до державної влади.

Партійна система — це механізм міжпартійної взаємодії та взаємодії партій з державою та іншими складовими політичної системи. Вони забезпечують стабільність системи і за своєю суттю залежать від історії та політичних традицій країни, особливостей економічного життя, гостроти соціальних конфліктів тощо

На даний час у політичній науці існує багато дефініцій поняття «масові політичні партії», кожна з яких відображає певний етап в дослідженні цього політичного інституту, його місце і роль у політичній системі суспільства..

Масова партія є на сам перед дзеркальним відображенням елітарної партії, оскільки формування партійної організації передуює отриманню влади. Як правило, масові партії створюються ззовні та мобілізують широкі верстви електорату, які раніше були виключені з політичного процесу.

Е. Нойманн назвав ці партії партіями соціальної інтеграції, оскільки вони прагнуть інтегрувати ці виключені соціальні групи в політичне тіло. Оскільки вони спрямовані на радикальний перерозподіл соціальної, економічної та політичної влади, ці партії вимагають від своїх членів твердої відданості, об'єднуючи їх у розгалужену партійну організацію, яка надає широкий спектр послуг через щільну мережу допоміжних організацій.

Особливістю впливу масової партії є певний і чітко окреслений соціальний, релігійний чи етнічний сегмент суспільства, вплив на їхній ідеологічний та організаційний характер.

Завдяки чіткій ідеології, яка вкорінена у свідомості членів через пропаганду, партійну пресу та організовану партією діяльність у всіх сферах життя. Для цього створюються допоміжні організації в галузі освіти, праці, житлово-комунального господарства, спорту, банківської справи, страхування тощо, щоб усі соціальні, економічні та культурні заходи відповідали ідеології. Ідеологічне бачення кращого світу стає видимим і матеріалізується в цій соціальній ніші.

М. Дюверже розрізняє осередкові масові партії та осередкові партії відданих, останні більш тоталітарні за ідеологією та організацією. Це розрізнення також можна знайти у Е. Ноймана, який відокремлює партію соціальної інтеграції від партії тотальної інтеграції.

Партія повної інтеграції є «всеохоплюючою» і «вимагає повної віддачі громадянина». Він заперечує не лише відносну свободу вибору серед виборців і послідовників, але й будь-яку можливість коаліції та компромісу між партіями. Вона не може сприймати нічого, крім повного захоплення та здійснення влади, беззаперечного прийняття лінії партії та "моноетичного правління».

Масову партію також можна знайти в релігійному варіанті, конфесійній масовій партії яку О. Кірхгаймер відрізняв від тоталітарної партії та демократичної масової партії. Як конфесійна, так і демократична масова партія намагаються закликати якомога більше виборців взяти на себе управління та втілити в життя певну програму.

Однак вони все ще обмежені у своїй привабливості та спрямовані лише на мобілізацію певного соціального класу чи релігійної групи.

Формально масові партії є демократичними організаціями, але ідеологічна жорсткість і внутрішні процедури підготовки та рекрутування членів еліти (через широку соціалізацію місцевих центрів і внутрішніх освітніх систем) роблять справді конкурентні партійні вибори малоюмовірними.

Отже, для масових партій характерно вирішення завдань і форм діяльності, які дублюють і замінюють державу в багатьох аспектах: про-

паганда, освіта, масова політична діяльність, навчання та використання великого корпусу професійних членів партії, часто іменованих партіями.

У цьому випадку партійна діяльність фактично стає професійною: оскільки державні функції практично зростаються з партійними функціями, можна зробити висновок, що партійна бюрократія багато в чому виконує державні функції.

Масові партії є надійним і надзвичайно ефективним інструментом політичної боротьби. Така «партія служить своїм членам і через них верствам суспільства, інтереси яких вона захищає».

УДК 316.324.8 (043.2)

Бондарець Б. Б.,
старший викладач кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Островська А. О.,
студентка 4 курсу факультету політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПРО ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФЕНОМЕНУ МАС ТА «МАСОВОГО СУСПІЛЬСТВА» У СУСПІЛЬНИХ НАУКАХ: ВІД НОВОГО ЧАСУ ДО СЬОГОДЕННЯ

З початку Нового Часу і до сьогоднішнього провідною формою організації сучасних суспільств є масове суспільство, яке на відміну від інших історичних типів свого функціонування зазнає впливу стандартизації, вестернізації та об'єктивних процесів омасовлення принципів і технологій управління суспільним розвитком. Проблеми масового суспільства та «масової людини» не є новими, адже починаючи з ХІХ ст. вони виступали предметом спеціального аналізу в працях таких учених, як О. Шпенглер, Х. Ортега-і-Гассет, М. Бердяєв, К. Мангейм, Т. Парсонс, Д. Белл, С. Московічі та ін. Серед вітчизняних дослідників можна відмітити роботи Г. Почепцова та Р. Войтовича. Розкриваючи особливості становлення масового суспільства та його специфіку у сьогоднішньому, доцільно проаналізувати основні дослідницькі підходи до масового суспільства в цілому.

Одним із перших, хто розкрив сутність масового суспільства та вказав на його ризики, був Ф. Ніцше, на думку якого, воно обезлюднює

людину, а тому приводить європейську культуру до катастрофи. Відповідно до цього, висловлюючись словами Г. Лебона, масове суспільство “приводить до заміни свідомої діяльності індивідів несвідомою діяльністю натовпу”. У свою чергу, це свідчить про те, що характерне для доби глобалізації, - настає вік натовпу, стандартизації та омасовлення стилів життєдіяльності, технологій організації та здійснення державної влади. Цілком сучасною є сьогодні думка М. Шелера про те, що масове суспільство приводить до “зрівняння умов життя, формування гомогенного суспільства, людина перетворюється на частину натовпу, позбавляючись індивідуальних рис”.

Виходячи із цього О. Шпенглер розглядає масовість, як щось що “позбавлене форми і переслідує будь-які форми, будь-яку упорядкованість”. Відповідно до цього масовість є внутрішнім ворогом будь-якого суспільства.

Досить цікавою в контексті розгляду даної проблеми є концепція масового суспільства К. Мангейма, у межах якої він виходить із отожднення індустріального та масового суспільства. Однак отожднення масового і індустріального суспільства важко назвати цілком методологічно вірним, хоча це є здебільшого суб’єктивним баченням дослідника.

Найбільш деталізований виклад змісту концепції масового суспільства та його структурних елементів запропоновано Х. Ортега-і-Гассетом . Важливим фактом при цьому є те, що наведене ним розуміння масового суспільства в 30-ті рр. XX ст. цілком відповідає змісту сьогоденного масового суспільства (першої чверті XXI ст). Вчений вірно визначив виникнення та розвиток нових тенденцій соціальної організації кінця минулого століття та початку нового. Так, зокрема, він указав на приріст населення землі, небувале скупчення великих міст, кардинальне збільшення спектра людських можливостей, розширення просторових і часових кордонів, зростання рівня життя та освіченості людини.

Досліджуючи специфіку виникнення та функціонування масового суспільства, необхідно виходити із розуміння сутності та функцій масової людини як головного суб’єкта соціального простору сьогодні.

На думку багатьох вчених, сьогодні така форма соціальної організації стає особливо ризикованою, адже, на думку К. Ясперса, “масове суспільство є хворобою XX ст., а власне маси – рід існування та розкладення людського буття, коли світ попадає в руки посередностей. Маса нерозчленована, одно фонована, не має своєї базової основи та позбавлена самосвідомості”. У результаті цього, на думку вченого, масове суспільство, що приводить до стандартизації всіх сфер суспіль-

ного життя, породжує тоталітарний режим з його принципом “стадного існування”. Це свідчить про те, що громадянин в умовах глобального масового суспільства втрачає фактично свої стратегічні орієнтири, тимчасом головний та єдино можливий вихід із такої ситуації - ефективно включитись у нові соціальні структури. На нашу думку, саме масовість як латентна ідеологія масового суспільства на сьогодні здатна породити тривалу кризу в масштабах всього світу; щоб протистояти цьому на арені світової історії має з'явитись Людина як активний суб'єкт трансформації об'єктивної реальності.

Цілком відповідає сучасній ситуації концепція Х. Ортега-і-Гассета, оскільки “повстання натовпу скоріше за все спрямоване на бунт проти інтелекту та моральних основ суспільства”. Тобто йдеться про виникнення нового типу людини, яка не може існувати, якщо не належить до відповідної глобальної спільності, і тому заради цього, вважає Е.Фром, вона здатна йти на будь-які жертви. Проаналізувавши окремі погляди на предмет функціонування глобального масового суспільства, доцільно вказати на його амбівалентний характер, адже, з одного боку, воно забезпечило рівні умови та можливості для суспільної життєдіяльності сучасної людини, з другого – стандартизувавши всі сфери суспільного життя, нівелювало прояв самобутності, створило ситуації глобального ризику втрати реальної системи цінностей.

У результаті цього значної трансформації зазнала і політична сфера, яка стандартизувала політичні технології та культивувала масовий тип лідера, що не завжди відповідає критеріям національного розвитку окремого суспільства.

Слід також зазначити, що однією з форм стандартизації суспільного розвитку, а відповідно і омасовлення принципів організації суспільної життєдіяльності стала демократія. Більше того, саме демократія є однією з умов виникнення глобального масового суспільства, адже, з одного боку, людям створюються незаангажовані умови щодо формування громадської думки, з другого - людина частіше підпадає під вплив чужих стандартів громадської думки, позбавляючись можливості самостійно робити висновки щодо тих чи інших параметрів суспільних інтересів. У результаті цього людина вибудовує нові стандарти поведінки. Водночас слід зазначити, що завдяки реалізації принципів глобального масового суспільства можливою стала демократія як така. Тому не досить виправданним є розуміння “масовості як маргінального сегмента соціального життя”, адже, у першу чергу, це базовий принцип функціонування сучасного суспільства в цілому”.

Таким чином, глобальне масове суспільство що склалося сьогодні, являє собою одну із форм соціальної організації, яка приводить до

зрівняння принципів суспільного розвитку і до реалізації єдиних стандартів поведінки. Одним із ризиків даного явища може стати субстанціональна криза суспільної свідомості, згідно з якою громадськість виявиться не готовою до сприйняття єдиних стандартів життєдіяльності. Насамперед йдеться про роль та ціннісні засади діяльності людини в умовах глобального масового суспільства, за яких вона перетворюється на об'єкт, наділений повноваженнями функціонального споживача ідей та стратегій, запропонованих "іншими".

В свою чергу, це приводить до сприйняття глобального масового суспільства як організації з тотальною структурою, закритою від впливу будь-яких рудиментів інших типів суспільного розвитку, окрім мережевого. У межах єдиного глобального масового простору функціонує єдина ідеологія глобалізму, єдина концепція філософського постмодерну та єдина транснаціональна наука, яка втратила національну специфіку. Відповідно до цього слід говорити про специфіку функціонування окремих сфер глобального масового суспільства, а саме - про норми, зразки та стандарти, які регламентують їх життєдіяльність. Тут сучасна людина фактично позбавляється можливості вибору, всі альтернативи втрачають свій сенс, і вона потрапляє в умови глибокої соціальної ірраціональності, які примушують її жити в ситуації заданих чужих стандартів.

У цьому контексті цілком слушною є думка Ю. Хабермаса, який доводить, що перехід від традиційних суспільств до суспільств інших типів розвитку, у першу чергу, "супроводжується ситуацією відриву від коренів, дезорієнтацією", відчуттям розуміння цілісної картини світу, а тому і власне принципів розв'язання актуальних суспільно-політичних проблем.

При цьому слід також відзначити, що в умовах глобалізації відбувається своєрідний диктат соціальних, політичних, державно-управлінських та культурних стандартів, що призводить до неможливості вироблення власної стратегії суспільного розвитку. Це і є головним ризиком виникнення глобального масового суспільства. В умовах глобального масового суспільства йдеться про нав'язування єдиної концепції світу, яка позбавляє можливості розробки власних альтернатив суспільного розвитку окреме суспільство.

З іншого боку, сьогодні, на думку Е.Канетті, спостерігається протест масової свідомості проти омасовлюючого впливу цивілізації. Це фактично пояснює те, чому в сучасному світі здійснюється заклик до індивідуалізації форм життєдіяльності, а також те, наскільки згубними є так звані світові центри впливу, адже тут людина втрачає субстанцію вибору, а тому існує в суцільному хаосі. Людина опиняється в ситуації

постійних провокацій, де їй нав'язуються певні стратегії, які стають загрозою для її стабільного функціонування в масовому суспільстві. Надзвичайно цікавою в цьому плані є позиція американського вченого С.Гінера, на думку якого, “у ХХІ ст. сучасний світ стикається з двома протилежними точками зору, перша зводиться до того, що наступає епоха демасовізації (О. Тоффлер “Футурошок”), друга засвідчує тенденцію глобалізації мас у сучасному світі (С. Московічі “Вік натовпу”). У свою чергу, С. Московічі виходить із того, що “сучасний світ живе в масовому суспільстві, де індивідуальна душа поневолюється колективною”.

Саме тому, на його думку, колективний принцип організації життєдіяльності “здатен здолати будь-які перешкоди, зсунути гори або знищити творіння сторіч”, оскільки “масовість є не просто продуктом розпаду старого устрою, а й емблемою цивілізації ХХ ст.”

Ще одну важливу проблему пов'язану з феноменом масового суспільства сьогодні підіймає К.Мангейм, на думку якого, глобальне масове суспільство фактично “розмиває основи ліберально-демократичних режимів, оскільки не може контролювати та регулювати систему соціальних інститутів”.

Отже, глобальне масове суспільство сьогодні призводить до реальної втрати людиною свого первинного соціального статусу, а відбувається це через те, що вона виявляється нездатною до налагодження нових, чітко структурованих комунікативних зв'язків, віддаючи перевагу масовим. Це свідчить про те, що в сучасних умовах суспільного розвитку відбувається еволюційна зміна форм соціальної організації, яка приводить до виникнення світоустрою, побудованого на принципах стандартизації форм міжкомунікативної взаємодії.

Таким чином, можемо констатувати, що феномен мас та “масового суспільства і сьогодні потребує всебічного дослідження, адже сучасні комунікаційні та інформаційні технології сьогодні, на початку ХХІ століття актуалізують проблематику “масової людини”, її характеристик, та якостей і впливу на суспільні і суспільно-політичні процеси не менше ніж наприкінці ХІХ та в ХХ століттях.

Громадська Н. А.,
канд. політ. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Бездітко Р. О.,
студент 4 курсу факультету політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ОСОБЛИВОСТІ ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ PR В ПОЛІТИЦІ

Світовий політичний досвід свідчить, що ефективно функціонування політичної системи неможливо без належного рівня політичних комунікацій та відповідної інформації. Політичні комунікації та інформація є самоорганізуючою системою, яка реагує на зовнішні впливи та результати власної поведінки. Фактично політична система перебуває в постійному пошуку, визначенні та уточненні цілей і завдань, реалізація яких залежить від ефективності комунікацій та інформації, тобто від зв'язків з громадськістю.

PR є важливою складовою політичної комунікації, оскільки допомагає політичним партіям, організаціям і кандидатам будувати та підтримувати стосунки зі своєю аудиторією, створювати позитивний імідж, зміцнювати довіру та ефективно спілкуватися з виборцями.

Вчений Г. Алмонд зазначав, що комунікативні процеси у внутрішньому середовищі політичної системи є важливим чинником для успішного визначення мети і цілей розвитку суспільства, його підсистем, груп та політичних організацій. У цьому контексті структури та ролі постають як важливі елементи, що формують формальні та неформальні взаємодії, які впливають на формування політичної культури. Крім того, сила циркуляції політичної інформації між структурними підсистемами, зовнішнім середовищем та наявність зворотного зв'язку є запорукою ефективності функціонування політичної системи та підвищення довіри громадян до діяльності владних структур.

PR в політиці – це процес створення та підтримки позитивного іміджу політика, партії чи держави за допомогою різних комунікаційних інструментів, за допомогою різних засобів комунікації, таких як ЗМІ, соціальні мережі тощо.

Політичний PR має свої особливості порівняно з іншими галузями. Найважливішим елементом політичного PR є забезпечення успіху виборчої кампанії, тому робота PR-спеціалістів повинна бути орієнтована на досягнення конкретних цілей, таких як залучення виборців,

формування позитивного іміджу та отримання голосів на виборах. З розвитком медіа та інтернету важливість ефективного політичного PR тільки збільшується, оскільки ці джерела інформації стали головними для суспільства.

У сфері політичного PR необхідно мати глибоке розуміння культурних та соціальних особливостей тих регіонів, де проводяться вибори. Те, що може бути успішним у одному регіоні, не завжди буде вдалим в іншому, тому важливо адаптувати свою стратегію до місцевих умов і потреб виборців. Також важливо звертати увагу на популярність різних платформ медіа та соціальних мереж, щоб отримати максимальну ефективність від комунікації.

Однією з головних особливостей PR в політиці є те, що він повинен відобразити ідеологію та цінності політичного лідера або партії та залучати громадськість до підтримки їхніх поглядів та програм. Важливо висвітлювати позитивні аспекти їхньої роботи та досягнень, залучати до співпраці експертів та впливових осіб. PR також повинен допомагати вирішувати різні проблеми та конфлікти в політиці та вести діалог з громадськістю та ЗМІ.

Політичний PR повинен відзначитися відкритістю та прозорістю, оскільки виборці очікують, що кандидати та партії дійсно мають на меті покращення та розвиток країни, а не просто домагаються влади. Тому, для досягнення успіху в виборчій кампанії, необхідно, щоб кандидати були відкриті щодо своїх планів та дій. Однак, політичний PR також тісно пов'язаний зі стратегіями маніпулювання громадськістю, тому необхідно дотримуватися етичних стандартів та уникати недобросовісної конкуренції.

Загалом, всі ці фактори роблять політичний PR складним та важливим завданням, яке вимагає уваги до деталей, здійснення ефективних стратегій та забезпечення відповідності етичним стандартам.

Однією з важливих сфер застосування PR в політиці є його використання у виборчих кампаніях. PR-технології допомагають політичним партіям та кандидатам відзначитися серед конкурентів і залучити голоси виборців. Для цього використовуються різні PR-інструменти, такі як медійні релізи, інтерв'ю, соціальні мережі, реклама тощо. Тому важливо мати кваліфікованих PR-спеціалістів, які можуть ефективно використовувати ці ресурси для комунікації з виборцями.

Також грамотне продумані PR-стратегії допомагають владі забезпечити високий рівень довіри серед населення, посилюючи імідж владних осіб та підвищуючи рівень поінформованості громадян про діяльність влади. Для цього використовуються мас-медіа, розробка та

розповсюдження інформаційних матеріалів, організація зустрічей з громадськістю тощо.

Політичний PR не обмежується лише поширенням рекламної інформації про політиків серед виборців. Він також передбачає встановлення двосторонніх відносин, налагодження тісного контакту з різними представниками громадськості. Його використання сприяє підвищенню політичної культури суб'єктів політики і широких мас населення, що збільшує активність та свідомість суспільства у державних справах та сприяє розвитку громадянського суспільства та його інститутів.

PR допомагає забезпечити взаємовідносини з ключовими фігурами влади, інфлюенсерами, представниками бізнесу та громадських організацій. Ці взаємовідносини допомагають отримати підтримку та ресурси для вирішення ключових питань, що стосуються політичної діяльності.

Політичний PR має на меті встановлення стійких зв'язків між учасниками політичного процесу, при цьому враховує різноманітність та нестабільність процесів для забезпечення успішного функціонування політичних інститутів та досягнення політичних цілей.

Основними завданнями політичного PR є: створення ефективної системи інформування громадськості про принципи та функціонування політичних інститутів, вивчення потреб виборців для зміни політичного курсу, стратегічних аспектів реалізації політики; зміна напрямків розвитку держави та політичних інститутів; ініціювання процесів, які можуть призвести до зміни принципів і засад державного будівництва чи політичного режиму; сприяння створенню нових політичних лідерів і партій, які будуть відповідати потребам суспільства.

Політичний PR має сформувати позитивне враження про політичний суб'єкт для забезпечення себе підтримкою громадськості та отримання можливості впливу на політичне управління для просування своїх інтересів.

Отже, PR в політиці є важливим інструментом для побудови відносин з суспільством, забезпечення високого ступеня довіри громадян та досягнення політичних цілей. Ключовими елементами успішного PR у політиці є розуміння специфіки аудиторії, розробка ефективних стратегій та використання різних PR-інструментів.

Алєйник В. Г.,
аспірант кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

АКТУАЛЬНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ УКРАЇНИ В СФЕРІ МАСОВИХ КОМУНІКАЦІЙ В КОНТЕКСТІ ПОВНОМАСШТАБНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ В 2022-2023 РОКАХ

Масові комунікації є одним із найважливіших інструментів формування громадської думки, а також сполучною ланкою між державою та громадянським суспільством. В умовах повномасштабного російського вторгнення в Україну в 2022-2023 роках, сфера масових комунікацій стала важливим основою для контрпропагандистської діяльності, боротьби з ворожою дезінформацією, маніпуляціями, фейками. Також вона стала суттєвим чинником консолідації для політичної свідомості українців, зміцнення національної єдності та захисту своєї територіальної цілісності.

У цій доповіді розглядаються найбільш актуальні з точки зору автора виклики, з якими стикається сфера масових комунікацій в Україні, та дослідимо їхній вплив на формування громадської думки та демократичні процеси в країні. Метою цієї доповіді є проведення аналізу та оцінка ситуації в галузі масових комунікацій в Україні на тлі російської агресії, а також надання рекомендацій для зміцнення інформаційної безпеки та свободи слова в країні.

Своєчасне викриття фейків та маніпуляцій з боку РФ. Оскільки Росія активно використовує масові комунікації для поширення дезінформації та фейкових новин про події в Україні, що можуть викликати паніку, невизначеність і недовіру до української влади, це дозволяє РФ значним чином впливати на інформаційний простір і громадську думку в Україні.

Крім того, російські маніпуляції та фейкові новини спрямовані на підриг української демократії та національної безпеки. Наприклад, Росія поширює інформацію про наявність екстремістських та нацистських елементів в українському суспільстві та вчинення ними насильницьких дій стосовно власних громадян, виправданість вторгнення окупаційних військ на територію України, непрофесіоналізм в площині воєнно-політичного керівництва, розкрадання гуманітарної та воєнної допомоги, гуманітарну катастрофу в країні [3]. Також в інформаційному просторі нерідко з'являються меседжі, які вказують на ілюзо-

рність підтримки з боку країн-партнерів, прагнення значної частини українського народу про приєднання до РФ, неефективність більшості реформ, причетність України до світової продовольчої кризи і так далі, що може викликати страх і недовіру до української влади в частини суспільства.

Отже, своєчасне викриття фейків та маніпуляцій з боку РФ є критично важливим для захисту інформаційної безпеки, збереження єдності суспільства та демократичних цінностей в Україні. Важливо, щоб сфера масових комунікацій в Україні була готова швидко й ефективно реагувати на такі виклики та надавати точну й достовірну інформацію своїм громадянам.

Неузгодженість і недостатня якість комунікації від представників влади України в ряді критично важливих питань. Це може призвести до падіння рівня довіри населення до влади, а також посилення російської пропаганди та дезінформації.

В першу чергу на думку автора заслуговує уваги ситуація довкола фінансових виплат українським військовослужбовцям протягом 2022-2023 років. Так, 8 березня 2022 року уряд ухвалив постанову, яка передбачає додаткову винагороду військовим. Згідно з нею, додаткові 30 тисяч гривень на місяць отримують військові ЗСУ, СБУ, а також Служби зовнішньої розвідки, розвідки Міністерства оборони, Національної гвардії, а також Державної прикордонної служби.

З 1 лютого 2023 року порядок виплат премій військовим було змінено. За новим порядком, виплати залежать від районів перебування воїнів, складності та специфіки виконання ними бойових чи спеціальних завдань. Анонсовані зміни торкнулися військовослужбовців та співробітників системи МВС, які перебувають поза зоною бойових дій у різних регіонах України, строковиків і курсантів ВВНЗ, офіцерів управлінь і штабів, а також деяких інших категорій. Зокрема, передбачались бойові виплати у 100 тисяч гривень усім, хто виконує завдання на передовій, сім'ям полонених та зниклих безвісти, а 30 тисяч отримуватимуть ті, хто працює на фронті, але не бере участі в боях.

10 квітня Верховна рада ухвалила законопроект №8312 з відповідною поправкою, яка повернула військовим доплату у розмірі 30 тисяч гривень [8].

Весь згаданий процес супроводжувався численими гострими суспільними дискусіями, взаємними обвинуваченнями різних політичних сил та недостатнім рівнем доведення інформації до українського суспільства.

Також на думку автора слід згадати про неузгодженість рекомендацій представників української влади стосовно поведінки українських

громадян на тимчасово окупованих територіях України. Так, міністерка з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України Ірина Верещук рекомендує українцям, які перебувають на тимчасово окупованих територіях, не брати російські паспорти, за можливості виїхати звідти і чекати на Збройні Сили України [2]. Раніше уповноважений Верховної ради з прав людини Дмитро Лубінець звернувся до мешканців тимчасово окупованих територій України із закликом отримувати російське громадянство заради збереження власного життя [7].

Отже, своєчасна та узгоджена в різних державних відомствах комунікація може допомогти зміцнити довіру населення до влади, а також ще більше об'єднати українців у боротьбі за незалежність і територіальну цілісність країни.

Популізм у політичному просторі України. Популізм може призводити до необґрунтованих обіцянок, недостатнього аналізу проблем та обмеження свободи слова і вираження думок у суспільстві. Також популістичні дії можуть послабити довіру громадян до політиків та управлінських структур, що може призвести до негативних наслідків для українського суспільства загалом.

На думку дослідника Олеса Лісничука, десятиліття після Майдану 2004 року популізм визначав характер і зміст публічної політичної комунікації в країні і, відповідно, творив самобутню політичну реальність. Україна XXI століття – це передусім країна, створена в умовах, під впливом і як результат гегемонії популізму [6].

Український журналіст і народний депутат кількох скликань Микола Княжицький зазначає, що поки триватиме війна, суспільство матиме як перемоги, так і поразки. Будуть гинути люди, а їхні близькі шукатимуть винних. Саме тому популізм під час війни може як об'єднувати на певних етапах, так і дратувати суспільство. Якщо не говорити правду, ворожі чутки займуть її місце і деморалізують суспільство [5].

Сьогодні доволі часто в суспільному дискурсі можна спостерігати не завжди обґрунтовані заяви стосовно краху та розпаду Російської Федерації в осяжному майбутньому, а також щодо неминучості перемоги України у війні. При цьому критерії перемоги також не є єдиними. На думку автора подібні наративи в сфері масових комунікацій можуть потенційно мати шкідливий вплив на рівень залученості широких народних мас до волонтерської діяльності та допомоги силам оборони України.

Так, аналітик Стефан Закревський вважає, що українцям потрібно бути готовими до того, що війна не буде завершена в 2023 році, бо з

точки зору провідних російських військових експертів, ресурсів Росії вистачить для підтримки повномасштабної війни проти України до 2025 року [4].

До того ж міністр оборони України Олексій Резніков заявив, що у світі існують завишені очікування від майбутнього українського контрнаступу. На думку міністра, більшість людей чекають на дещо грандіозне, але це може призвести до емоційного розчарування [1].

Отже, для лідерів думок, представників громадянського суспільства та владних структур важливо доносити до суспільства думку про важливість збереження консолідації українського народу на вирішенні найбільш нагальних воєнних, соціально-політичних і економічних проблем.

Таким чином, політична еліта та громадянське суспільство України має серйозно ставитися до викладених у доповіді викликів у сфері масових комунікацій, щоб забезпечити інформаційну безпеку та свободу слова, підтримувати довіру до державних інституцій та запобігти поширенню популізму.

Список використаних джерел

1. Siobhán O'Grady, Isabelle Khurshudyan, Laris Karklis and Samuel Granados. Senior Ukrainian officials fear counterattack may not live up to hype. URL: <https://www.washingtonpost.com/world/2023/05/06/ukraine-counteroffensive-expectations-hype-russia> (дата звернення: 07.05.2023).

2. Верещук І. Про ворожі паспорти. URL: <https://minre.gov.ua/2023/05/03/iryna-vereshhuk-pro-vorozhi-pasporty/> (дата звернення: 05.05.2023).

3. Дезінформація про Україну в російських та проросійських телеграм-каналах. URL: <https://narratives.voxukraine.org> (дата звернення: 06.05.2023).

4. Закревський С. Про небезпеку недооцінки Росії. URL: <https://hvylyu.net/uk/analytics/271433-ob-opasnosti-nedoocenki-rossii> (дата звернення: 07.05.2023).

5. Княжицький М. Популізм під час війни може як об'єднувати на певних етапах, так і дратувати суспільство. URL: <https://zahid.espresso.tv/populizm-pid-chas-viyini-mozhe-yak-obednuvati-na-pevnikh-etapakh-tak-i-dratuvati-suspilstvo-blog-mikoli-knyazhitskogo>

6. Лісничук О. Популізм в Україні: теоретичні засади і проблеми вивчення феномену. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/lisnychuk_populizm.pdf (дата звернення: 07.05.2023).

7. Прищепа Я. Заради виживання: Лубінець порадив українцям на окупованих територіях отримувати громадянство РФ. URL: <https://suspilne.media/461522-zaradi-vizivanna-lubinec-poradiv-ukraincam-na-okupovanih-teritoriah-otrimuvati-gromadanstvo-rf/> (дата звернення: 05.05.2023).

8. Собенко Н., Богданьок О. Повернення доплат військовим: чи є на це кошти. URL: <https://suspilne.media/449796-v-radi-zaavili-promozlivist-povernenna-doplat-vijskovim/> (дата звернення: 06.05.2023).

УДК 327.82:341.655](043.2)

Іванов М. С.,

д-р політ. наук, професор,
професор кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

Сидоряк Є. О.,

студент 4 курсу факультету політичних наук
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СУТЬ «ЕКОНОМІЧНИХ САНКЦІЙ» ЯК ЗАСОБУ ПОЛІТИЧНОГО ВПЛИВУ В СУЧАСНИХ МІЖДЕРЖАВНИХ ВІДНОСИНАХ

Економічні санкції є широко використовуваним інструментом політичного впливу в сучасних міждержавних відносинах. Вони передбачають накладення обмежень або штрафів на торгівлю, фінансові операції чи іншу економічну діяльність країни з метою змусити країну-мішень змінити свою поведінку чи політику.

Основна мета економічних санкцій полягає в тому, щоб змусити державу змінити свою політику або поведінку відповідно до вимог, які пред'являються державою, яка наклала санкції, більш детально економічні санкції зазвичай застосовуються для досягнення різних цілей, таких як стримування агресії, захист прав людини, боротьба з тероризмом, запобігання розповсюдженню зброї масового знищення або реагування на порушення міжнародного права.

Наведу кілька прикладів економічних санкцій, які використовувалися у сучасних міждержавних відносинах:

1. Санкції проти Росії: У відповідь на анексію Криму Росією та залучення збройного конфлікту на сході України, США та Європейський Союз наклали економічні санкції на Росію. Санкції в основному вклю-

чали заборону на експорт озброєнь та технологій, заборону на доступ до капіталу, заборону до в'їзду в держави ЄС деяких російських політичних діячів та інші обмеження з метою чинити тиск на Росію та домогтись зміни її політики;

2. Санкції проти Ірану: У зв'язку з ядерною програмою Ірану багатьох країн, включаючи США та Європейський Союз, наклали економічні санкції на Іран, включаючи заборону на імпорт нафти та фінансові обмеження. Метою санкцій було переконати Іран припинити свою ядерну програму та взяти заходів для міжнародного недискримінаційного контролю (доречі Іран є псевдо союзником Росії);

3. Санкції проти Північної Кореї: Безліч країн, включаючи США, ООН та Європейський Союз, наклали економічні санкції на Північну Корею у зв'язку з її ядерною програмою та порушенням прав людини. Санкції включають обмеження на експорт товарів, фінансові обмеження та заборону на торгівлю певними товарами. Метою санкцій є переконати Північну Корею припинити свою ядерну програму та дотримуватись міжнародних норм, та стандартів (доречі Північна Корея також вважається псевдо союзником Росії);

4. Санкції проти Південної Африки: у 1980-х роках. Економічні санкції проти Південної Африки було накладено у відповідь на політику апартеїду. Ці санкції, включаючи заборону на експорт нафти та зброї, дієво вдарили по економіці Південної Африки та переконали уряд переглянути свою політику.

Проте економічні санкції не завжди ефективні і можуть навіть спричинити негативні наслідки. Наприклад, вони можуть негативно позначатися на економіці цільової держави, впливати на життя звичайних громадян та призводити до гуманітарних проблем. Також санкції можуть спровокувати реакцію та контрсанкції з боку цільової держави, що може навпаки погіршити і посилити ситуацію та призвести до подальшої ескалації конфлікту.

Санкції можуть бути односторонніми, коли одна держава застосовує їх самостійно, або мультисторонніми, коли вони запроваджуються колективно групою країн чи міжнародною організацією. Вони можуть включати заборони на експорт або імпорт певних товарів, фінансові обмеження, заборону на інвестиції та фінансування, обмеження у сфері технологій та транспорту, візові обмеження, та ще багато іншого.

Економічні санкції відіграють важливу дуже важливу роль у сучасних міждержавних відносинах. Вони є міцним інструментом впливу для досягнення певних політичних, економічних чи правових цілей.

Головні аспекти ролі економічних санкцій:

Тиск та вплив: Економічні санкції створюють економічний та фінансовий тиск на цільову державу, що може спонукати його до зміни своєї політики, поведінки чи дотримання міжнародних норм та стандартів. Санкції можуть значно впливати на економіку, торгівлю, фінанси та доступ до міжнародних ринків.

Покарання та стримування: Економічні санкції можуть бути використані для покарання держав, які порушують міжнародне право або залучені до неприйнятних дій. Вони є засобом стримування і можуть призвести до економічного та політичного ізоляціонізму цільової держави.

Дипломатичний тиск та переговори: Санкції можуть бути використані як інструмент дипломатичного тиску для стимулювання переговорів та мирного врегулювання конфліктів. Вони можуть створити умови, за яких цільова держава стає більш готовою шукати компромісні рішення.

Захист національних інтересів: Економічні санкції можуть бути застосовані для захисту національних інтересів та безпеки країни. Наприклад, вони можуть бути спрямовані на припинення фінансування тероризму, поширення ядерної зброї або порушення прав людини.

Міжнародне право та норми: Санкції можуть бути засобом примусу держав до дотримання міжнародного права та поваги до міжнародних норм і стандартів. Вони можуть бути використані для відповіді на агресію, порушення суверенітету або інші неприйнятні дії.

Отже, економічні санкції є важливим інструментом політичного впливу в сучасних міждержавних відносинах. Вони можуть бути використані для досягнення певних політичних цілей, проте їх ефективність та наслідки повинні ретельно оцінюватися, враховуючи потенційні негативні наслідки та можливість пошуку альтернативних способів взаємодії та врегулювання конфліктів.

**THE POST-IMPERIAL STATE OF THE POST-SOVIET
POLITICAL SPACE:
FROM LOCAL CONFLICTS TO GLOBAL TRANSFORMATIONS**

Russia's full-scale military invasion of Ukraine, which began on February 24, 2022, has become not just a local conflict, but a real geopolitical shock to the global environment. Despite the initial prospect of a localized military conflict, thanks to the efforts of the Ukrainian authorities and President Volodymyr Zelenskyy, the Russian-Ukrainian war has become the number one topic for the international community. And although the war has been going on for over a year and we already have various scientific explanations of why it started and how it is changing the system of international relations, we still overlook one important ontological aspect: the imperial past of the post-Soviet space. Accordingly, we raise the issue of research and analysis of the post-imperial state of post-Soviet countries to the modern academic community, which will help us better understand the current local conflicts and global transformations taking place around the world today.

The collapse of the Soviet Union in 1991 was a factor in the beginning of a shift in geopolitical and geoeconomic transformations. But at the same time, the post-Soviet space began the process of state-building, which took place in different ways. Firstly, we are talking about the Baltic countries (Estonia, Latvia, Lithuania), as well as the countries of Central and Eastern Europe, which have chosen a pro-European and liberal-democratic vector of development. Secondly, we are talking about most of the countries of the former Soviet Union that have chosen the patriotic and pro-Russian vector of development. And in fact, patrimonialism is the first reason for the post-imperial state of the post-Soviet countries. After all, the Soviet Union in the last decades of its existence was characterized by an increase in the autonomy of local political elites, who shaped their own domestic policy and tried to build their own political regimes, for example, in Kazakhstan, Turkmenistan, Azerbaijan, and Tajikistan. Patrimonialism itself is characterized by family and clan ties, client-oriented relations, informal political practices (corruption, nepotism, formalism, etc.), and the construction of their own hierarchical political system with the subsequent construction and constitution of a personality cult, usually a charismatic

leader with a Soviet political past, i.e., a representative of either the Communist Party or the “Red Director”.

Throughout the 1990s, all post-Soviet republics experienced a process of conservation of political regimes, but in the early 2000s this trend changed, and social movements began in some countries: The “Rose Revolution” in Georgia, the “Orange Revolution” in Ukraine, and the “Tulip Revolution” in Kyrgyzstan. Several important factors demonstrated this trend. First, we are talking about a change in the social and political understanding of state-building processes. Secondly, the crisis of building national hegemony, which was based on the principles of the “cult of personality”, for example, in Turkmenistan, Kazakhstan, Tajikistan, and Azerbaijan. Thirdly, the crisis of foreign policy orientations among local political elites, as new global actors, including the United States, the European Union, Iran, China, and India, began to emerge in the post-Soviet space, in addition to the Russian Federation. Fourth, the crisis of legitimacy of the concept of “Soviet” based on the active use of memory politics, historical narratives, and patrimonial politics.

But the main reason, in our opinion, was the practice of extrapolating the imperial logic of governance to the post-Soviet republics. It is important to note here that we are not focusing on empire as a specific category of political science, but on imperial power, i.e., the imperial logic of governance. After all, the imperial logic of governance implies the following: (1) the construction of a hierarchized and bureaucratized system of governance of the branched and heterogeneous social structure of the population; (2) the dominance of informal politics and (neo)patrimonialism as the main driving elements of social and political interaction between different structural and functional units of the political system; (3) building a “cult of personality” and active use of ideological apparatuses and structures to reproduce the legitimacy of the political order and a particular political regime; (4) building a hegemonic order based on the policy of nationalism, which is aggressive towards the external environment and, at the same time, selective towards internal political processes; (5) reproduction of center-periphery relations, where a single center with symbolic capital is constituted, as well as a periphery that has limited access to redistribution of power and resources, and in relation to which practices of inclusion/exclusion from the political space are used.

That is, our first variable for studying the post-imperial state of the post-Soviet countries is the imperial logic of governance, which was actively used by local political elites to build personalistic political regimes during the 1990s. However, our next variable will be the conflict potential of such a political regime. By conflicts we mean not just the opposition of different

interests or opinions, but also the process of using symbolic violence (in the broad sense of the phenomenon) to achieve their own goals and defend their own interests. Accordingly, we are talking, first of all, about political and social conflicts in the form of revolutions or social movements, as well as geopolitical conflicts, i.e., direct clashes between different states of the post-Soviet space.

The conflict component we are talking about is also related to the imperial past of the post-Soviet space. The specificity of any empire lies in the constitution of center-periphery relations and the construction of an imperial world that fills the political space with relevant social and cultural practices, symbolic potential, and ideological content. After the collapse of the Soviet Union, the center of the former empire-Moscow-was in the process of rebuilding its own political system; this process continued throughout the 1990s. However, after the political system was formed and an authoritarian political regime was established, the former center began the process of returning the former peripheries to its sphere of influence. That is, geopolitics came to the fore as a tool for achieving foreign policy goals and ambitions. Accordingly, we have observed and continue to observe the aggressive policy of the Russian Federation towards post-Soviet countries, in particular Georgia (2008) and Ukraine (2014–present). But at the same time, we also observe other models of the post-imperial center’s influence on the post-Soviet space, such as the construction of military bases in Kazakhstan, Armenia, and Tajikistan; participation in internal conflicts or social movements – Belarus (2021), Kazakhstan (2022), and the Nagorno-Karabakh conflict (2021–2022). Thus, we are talking about several imperial logics of governance that the Putin regime uses to reproduce its own dominance in the post-Soviet space. Firstly, the principle of “hard power”, i.e., the principle of open and violent conflict to prevent the “periphery” from leaving the sphere of influence of the Russian Federation. Secondly, the principle of “soft power”, i.e., the principle of compromise, negotiation, blackmail, and indirect influence (economic, resource, political, cultural, financial, etc.).

In fact, here we are talking not only about the use of various instruments and mechanisms of Russia’s influence on the post-Soviet space, but also about (1) the process of decolonization, and (2) the regional hegemonic order. Regarding the process of decolonization, it should be noted that it takes place during the collapse of the imperial order and is characterized by the peripheries’ secession from the empire and the construction of nation-states. The process of decolonization itself can be different. We conditionally distinguish three types of decolonization: violent decolonization, corduroy decolonization, and compromise decolonization.

The first type – *violent decolonization* – Is characterized by aggressive behavior of both the center of the empire and the periphery regarding the future of the polity. This means that the center does not want to “let go” of the periphery, and the periphery does not want to continue to be part of the empire. Accordingly, such a conflict of interests and “visions of the future” leads to war (for example, the Indochinese wars, wars during the process of decolonization in Africa, wars of Latin American polities against the Spanish Empire, etc.) The second type – *velvet decolonization* – is characterized by a rather peaceful disintegration of the imperial order and the construction of new nation-states on the condition of restoring political and economic ties with the former center of the empire. This means that the center of the former empire continues to reproduce its own hegemonic order, but the independent states try to create their own national hegemony. The third type – *compromise decolonization* – is characterized by the peaceful formal disintegration of the empire with the nominal preservation of the imperial order, but with significant changes and additions. This type is usually characteristic of colonial European empires, such as the United Kingdom, the Netherlands or France, which today either retain overseas territories (the Netherlands and France) or the king continues to play a formal role as leader (United Kingdom).

The next thing worth mentioning is hegemony and the hegemonic order. Hegemony is a mechanism of power distribution, according to which a stalemate is created, which either does not provide for alternatives or demonstrates the impossibility of such alternatives. We propose to move away from the state-centered interpretation of hegemony and pay attention to interstate and supra-state relations. Accordingly, the hegemonic order is one of the ways to spread and legitimize the political power of a particular state through various mechanisms, including force, violence, resources, ideology, power, etc. And in this context, we see that after the collapse of the Soviet Union, Russia committed itself to the reproduction of the post-Soviet hegemonic order, but in the interpretation of the concept of the “Russian World” and Eurasianism. Therefore, the hegemonic order of modern Russia is an example of a combination of political system, ideological structures, and geopolitical ambitions that correspond to empire as a category of political science. Here again, we are talking about center-periphery relations as the basis for the reproduction of Russia’s hegemonic order in the post-Soviet space. Therefore, various social movements within post-Soviet countries, as well as Russia’s aggressive foreign policy towards post-Soviet states, are examples of the reproduction of the legitimacy of the hegemonic order.

We take into account the fact that after the collapse of the Soviet Union, a situation of “political vacuum” emerged, in which there was no political center of such a political space, and the process of active entry into the post-Soviet space of various global actors, including the European Union, the United States, China, India and Turkey, began. This meant that post-Soviet states began to (1) choose new geopolitical actors that could guarantee security for political regimes; (2) build national hegemony based on the policy of nationalism and neo-patrimonialism; (3) distance themselves from Russia as a potential (or real) imperial center, as it contradicted the domestic political ambitions of specific political leaders or local political elites. On the other hand, it is worth noting that the center-periphery relationship that Russia is trying to recreate can only be realized if a common pronoun in the form of a strong ideological system or political and cultural unity is preserved. Nevertheless, local political decisions of post-Soviet states aimed at constituting their own state ideology have demonstrated the unwillingness of local political elites to support Russia’s activities as the center of the post-Soviet space. In particular, we are talking about Georgia, Ukraine, Kazakhstan, and Armenia.

Finally, we note that the Russian-Ukrainian war has become yet another example of the Russian political elite’s attempts to preserve the legitimacy of its hegemonic order in the post-Soviet space. However, the reality is that the very fact of the war is viewed by most post-Soviet states as a potential threat to their political regimes. That is why we are already witnessing the distancing of post-Soviet states from Russia, as well as attempts to find new geopolitical actors that could (1) replace Russia as a potential center, (2) ensure the stability of the political regime, and (3) guarantee security and maintain political order. Accordingly, such a geopolitical transformation in the post-Soviet space clearly demonstrates the fact that Russia has entered a state of crisis of its own hegemonic order. On the other hand, we are also witnessing the fact that post-Soviet states are disengaging from Russia and its foreign policy activities. In addition, we are talking about Ukraine’s transformation into a regional “hub” for the prospective construction of its own hegemonic order in the post-Soviet space. Of course, when the Russian-Ukrainian war is still ongoing, it is important for us to predict the further development and prospects of Ukraine as a regional center of hegemony.

Санін О. М.,
магістрант кафедри соціології та політології,
спеціальність «Політологія», факультет політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

РЕАЛІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ УКРАЇНИ: ДОСЯГНЕННЯ ТА ПРОБЛЕМИ

У сучасній Україні відбувається складний і водночас надважливий період розвитку – повномасштабне вторгнення російських військ, боротьба за цілісність країни та недоторканість кордонів стали рушійною силою важливих змін у внутрішній та зовнішній політиці. У контексті зовнішньої політики ще більше утвердився основний вектор її розвитку – євроінтеграція та реалізація стратегії євроатлантичної інтеграції (набуття членства в Північноатлантичному альянсі – НАТО).

Україна розпочала реалізовувати стратегію євроатлантичної інтеграції після набуття незалежності. Починаючи з 1991 р. відбувались зміни вектору зовнішньої політики, змінювалось якісне наповнення стратегії євроатлантичної інтеграції. Вторгнення терористичної російської армії інтенсифікувало взаємовідносини України з країнами-членами Альянсу, які спрямовані наразі на протидію російській агресії та відновлення цілісності української держави.

На сучасному етапі розвитку України основна мета реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції полягає в отриманні статусу члена Альянсу, що забезпечить високий рівень державної безпеки, дозволить підвищити рівень розвитку оборонної й військової сфер, стане гарантом кордонів держави та її цілісності.

Найбільш активний період реалізації євроатлантичних прагнень відбувався після 2014 р. – Євромайдану, окупації Криму, Антитерористичної операції на сході України. Зміна державної влади, коли посаду Президента України обійняв П. Порошенко, призвела до законодавчого закріплення західного вектору зовнішньої політики. Тому аналізувати досягнення й проблеми реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції доцільно, починаючи з 2014 до початку 2023 рр.

Російська агресія на Донбасі стала поштовхом до важливих подій у контексті взаємовідносин Україна-НАТО. Наприклад, у 2014 р. відбулись важливі зустрічі та засідання, спрямовані на вирішення проблем, що виникли в українській державі через агресію РФ:

1) екстрене засідання Комітету НАТО 12 березня 2014 р. щодо планування на випадок надзвичайних ситуацій в Україні;

2) екстрене засідання Ради євроатлантичного партнерства (РСАП) 14 березня 2014 р.;

3) засідання КУН на рівні міністрів закордонних справ 1 квітня 2014 п.;

4) засідання Північноатлантичної ради НАТО міністрів закордонних справ 1 квітня 2014 р.;

5) візит Генерального секретаря НАТО А. Расмуссена до України 7 серпня 2014 р.;

6) екстрене засідання КУН 29 серпня 2014 р., яке відбулось на запит України у зв'язку із військовою ситуацією на сході України.

Під час зазначених зустрічей та засідань представники НАТО визнали «дії Росії актом агресії проти української держави» [4, с. 237-238]. Анексія Криму та військова агресія на Донбасі зі сторони російської армії стали причиною згорання всіх програм Росія-НАТО й обмеження політичного діалогу між Росією та Альянсом.

Одне із основних досягнень у контексті реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції – це підвищення рівня розвитку військової й оборонної сфер. У 2015 р. була підписана «Угода між Кабінетом Міністрів України та НАТО щодо статусу Представництва НАТО в Україні Дорожньої карти Партнерства зі стратегічних комунікацій між РНБО України та Міжнародним секретаріатом НАТО, а також оголошення Спільної декларації щодо посилення оборонно-технічного співробітництва України з НАТО» [4, с. 338]. Після цього співпраця між Україною й Організацією Північноатлантичного договору в безпековій сфері стала провідною, а основна роль серед учасниць Альянсу відводилася США. У 2018 р. був проведений Брюсельський саміт, під час якого держави учасниці НАТО підтвердили надання допомоги Україні в подальшому для проведення реорганізації та реформування українських структур оборони та безпеки, з метою підвищення рівня національної безпеки України.

Починаючи з 2019 р., коли Президентом України був обраний В. Зеленський, відбулась активізація діяльності щодо реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції. Першими кроками у цьому напрямку стали зустрічі глави держави з представниками Альянсу. Президент України зустрівся з представниками керівництва США для заклику посилити санкції й обмеження проти РФ. Потім відбулися зустрічі Президента із керівництвом Єврокомісії, Європейської Ради, Генеральним секретарем НАТО та Президентом Польщі у Брюсселі, після яких В. Зеленський запевнив у надійності партнерства із країнами ЄС та НАТО.

У 2019 – 2020 рр. відносини між Україною та Альянсом поглиблювались та інтенсифікувались. Відбулись важливі контакти та зустрічі з

представниками НАТО, були досягнені домовленості, зокрема щодо спільних навчань і стажувань українських військових, активізації дій робочої групи «Україна–НАТО» з військової реформи, співпраці в розробці програми Альянсу «Одна країна – один план».

Важливим кроком у питанні щодо реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції стало приєднання України до програми НАТО «Партнерство розширених можливостей» в 2020 р.. Згідно цієї програми проводяться операції та виконуються завдання під проводом НАТО. Завдяки особливому статусу Україна набуває нових можливостей для співпраці з державами учасницями Альянсу. Це також вплинуло на прискорення оборонної реформи та реалізації структурних змін у Збройних Силах України (ЗСУ), що дозволило наблизити управління військовою сферою до стандартів НАТО.

Сьогодні співпраця Україна-НАТО є важливою не лише для української держави, а й для самого Альянсу, оскільки повномасштабне вторгнення російської армії є загрозою для європейського регіону загалом. Аналізуючи співпрацю та взаємодію української держави з НАТО, можна визначити такі основні завдання, на реалізацію яких вони спрямовані:

- 1) підвищення рівня обороноздатності ЗСУ для стримування російської агресії;
- 2) проведення реформи оборонного й безпекового сектору;
- 3) наближення України до критеріїв та стандартів НАТО з метою отримання статусу держави-учасниці НАТО.

У 2022 р., із підвищенням загрози вторгнення Росії в Україну, збільшилась допомога від країн-учасниць Альянсу. Головну допомогу в зміцненні оборонної спроможності України внесли США, Велика Британія, Польща та країни Балтії. Так, на початку 2022 р. відбувся візит державного секретаря США Е. Блінкена, у рамках якого він підтвердив посилення допомоги Україні – виділення додаткових 200 млн. доларів на підвищення рівня обороноздатності, була надана військова допомога (летальна зброя й боєприпаси), введені додаткові економічні санкції проти РФ.

Велика Британія надала допомогу у вигляді протитанкової зброї у кількості 2 тис. одиниць (комплекси NLAW), направленні в Україну британських військових спеціального призначення для проведення навчань щодо поведіння українських військових із новою зброєю. Країни Балтії, за схваленням департаменту США, передали зброю американського виробництва для України. Польща надавала військову та гуманітарну допомогу. Канада виділила матеріальну допомогу для підтримки економічної ситуації у розмірі 100 млн. доларів.

Після повномасштабного вторгнення російської армії в Україну, після 24 лютого 2022 року, Великобританія, США та Польща створили Міжнародний координаційний центр донорів та Контактну групу з питань оборони України. НАТО допомагає координувати підтримку Україні та сприяє доставці зброї, гуманітарної допомоги.

При цьому на шляху долучення України до Альянсу були певні перешкоди, які заважали ефективно реалізувати стратегію євроатлантичної інтеграції. Серед основних проблем можна відзначити такі:

1) невизначеність вектору зовнішньої політики впродовж періоду незалежності України, який змінювався, відповідно до політичних поглядів правлячої політичної партії/політика;

2) низький рівень підтримки населення України отримання членства в Альянсі, що могло бути пов'язано з низьким рівнем обізнаності в цьому аспекті;

3) невідповідність політичної, економічної та оборонної сфер в Україні стандартам НАТО;

4) неготовність НАТО надавати Україні членство в Альянсі через загрозу ескалації воєнних дій зі сторони Росії.

Невизначеність вектору зовнішньої політики сьогодні є частково вирішеною, оскільки після приходу до влади Президента В. Зеленського був чітко визначений зовнішньополітичний вектор розвиток України.

Друга перешкода – низький рівень підтримки громадян України отримання членства в Альянсі – наразі знаходиться в процесі вирішення, але залишається актуальною. Громадська думка українців щодо вступу до Альянсу змінювалась упродовж різних періодів взаємовідносин Україна – НАТО. Тут важливо відзначити про певно низький рівень поінформованості населення щодо можливостей та загроз євроатлантичної інтеграції. Це пов'язано з тим, що рівень обізнаності та характер інформації, яка надається українцям, впливають на ставлення громадян до вступу в Альянс.

Військова агресія Росії на сході України вплинула на зміну громадської думки щодо вступу в НАТО. Відбулось підвищення рівня підтримки західного вектору зовнішньої політики, але рівень обізнаності щодо Альянсу знаходився на досить низькому рівні. У 2015р. 63,9% українців проголосували б за членство України в НАТО, і тільки 28,5% виступили проти [1].

Сучасні погляди українців після вторгнення військ Росії на територію України в лютому 2022 р. дещо змінилися. Соціологічна група «Рейтинг» проводила опитування щодо підтримки входження України в НАТО. «В перші дні війни підтримка входження України до Альянсу

зросла з 62% до 76%, в перший тиждень підтримка зменшилась до 72%, а станом на кінець березня 2022 р. становила 68%, тобто наблизилась до довоєнних показників» [2].

Про невисокий рівень обізнаності щодо вказаної проблематики свідчать результати соціологічного дослідження, що проводилось у 2019 р. Так, за даними, переважна більшість українців (62%) хотіли б більше дізнатися про НАТО [3].

Третя перешкода – невідповідність політичної, економічної та оборонної сфер в Україні стандартам НАТО – поступово вирішується. Наразі відбуваються реформи в оборонній сфері, судовій системі, реалізуються заходи щодо протидії корупції в сфері державного управління. Однією із найгостріших проблем у взаємодії України з НАТО є боротьба з корупцією. Необхідним є введення змін у взаємодії правоохоронних органів, ефективне реформування системи правосуддя та боротьба з корупцією, оскільки вони нерозривно пов'язані з безпековою сферою.

Остання вказана проблема на шляху реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції – неготовність НАТО надати Україні членство в Альянсі – викликана можливою реакцією Росії, яка загрожує західним країнам ядерною зброєю. Таку неготовність підтверджує специфіка організації процесу воєнної допомоги НАТО Україні у боротьбі з російською агресією. Це проявляється в тому, що допомога українській стороні в боротьбі з російською агресією надходить не безпосередньо від Альянсу, а від країн-учасниць. Також серед проблем, які гальмували реалізацію євроатлантичних прагнень України, можна відзначити структурні й кадрові трансформації, проблему комунікації із населенням та інформування громадян щодо зовнішньополітичного вектору.

Таким чином, інтенсифікація взаємодії між Україною та країнами-учасницями НАТО розпочалась у 2014 р., після окупації Криму та російської агресії на сході України. Особливо тісно співпраця України з Альянсом й країнами-учасницями стала після повномасштабного вторгнення російської армії в Україну 24 лютого 2022 р. Найбільш результативні зміни відбулись в оборонній і військовій сферах, що наближаються зараз до стандартів НАТО. Проведена військова реформа, продовжуються навчання українських військових, розроблена разом із Організацією Північноатлантичного договору Стратегія національної безпеки України. Наразі Україна отримує військову, оборонну й гуманітарну допомогу від країн-учасниць НАТО, зокрема: США, Великої Британії, Польщі, Канади, країн Балтії та інших. Сьогодні реалізація стратегії євроатлантичної інтеграції є важливою не лише для нашої держави, а й для Альянсу, оскільки Україна стала вагомим

гравцем на міжнародній політичній арені та виступає своєрідним «щитом», який захищає західні демократії від російської агресії. При цьому, існують перешкоди та проблеми на шляху реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції України, серед яких: невизначеність вектору зовнішньої політики в період незалежності України, низький рівень підтримки населення України отримання членства в Альянсі, невідповідність оборонної, економічної та політичної сфер України стандартам НАТО, неготовність Альянсу надавати Україні членство, збройна агресія РФ. Деякі із вказаних проблем наразі є частково вирішеними (невизначеність зовнішньополітичного вектору) або поступово вирішуються (невідповідність стандартам НАТО, підтримка населення щодо приєднання української держави до Альянсу). Для ефективної реалізації стратегії євроатлантичної інтеграції важливо дати відсіч російському агресору та усунути існуючі внутрішні проблеми в Україні (вирішити питання корупції, досягти прозорості й справедливості судової системи). Подальші наукові розробки в аспекті вирішення перешкод на шляху долучення України до Північноатлантичного альянсу дозволять більш ефективно реалізувати стратегію євроатлантичної інтеграції.

Список використаних джерел:

1. Мартинюк В. Невійськова допомога НАТО Україні в умовах агресії Росії. УНЦПД, 2021. URL: http://www.ucipr.org.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=82:nev-yiskova-dopomoga-nato-ukra-n-v-umovah-agres-ros&catid=8&Itemid=201&%20lang=ua (дата звернення: 21.04.2023).
2. Сьоме загальнонаціональне опитування: Україна в умовах війни (30–31 березня 2022). Соціологічна група «Рейтинг», 2022. URL: <https://goo.su/6ofVMi> (дата звернення: 21.04.2023).
3. Урядовий портал. Веб-портал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/72-ukrayinciv-potrebuyut-bilshe-informaciyi-pro-yes-ta-yevrointegraciyu-52-pro-nato> (дата звернення: 21.04.2023).
4. Якименко Ю. Україна: 30 років на європейському шляху. Київ: Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова, 2021. 392 с.

Бороденко О. В.,
канд. філос. наук,
старший викладач кафедри соціології та політології
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ ТРАВМИ: МІЖДИСЦИПЛІНАРНИЙ РАКУРС

Останнім часом у світовій науці та системі вищої освіти особлива увага приділяється міждисциплінарним дослідженням (*interdisciplinary research*). При цьому існують суттєві розбіжності у розумінні самої сутності поняття, а також методології досліджень такого роду. На наш погляд, справжнє міждисциплінарне дослідження у будь-якій науковій сфері не повинно обмежуватись лише використанням методів різних наукових дисциплін або, наприклад, наявністю у статті з філософії великого числа цитувань праць із психоаналізу, фізики або біології. Можна погодитись з думкою, що «Міждисциплінарність» – це не лише просте запозичення методів, інструментарію з інших наук (дисциплін), а й інтеграція останніх на рівні конструювання міждисциплінарних об'єктів, предметів, опрацювання яких дозволяє отримати нове наукове знання» (Колот 2014). Однією з найбільш поширених точок зору серед науковців є те, що «міждисциплінарні дослідницькі проекти не можна розглядати та оцінювати за стандартами лише однієї дисципліни» (Szostak 2013).

Культурна травма як складний об'єкт дослідження потребує інтегрування зусиль представників кількох дисциплін (передусім – таких як філософія, соціологія, психологія, культурологія, історія, мистецтвознавство, лінгвістика). На наш погляд, будь-яка культурна травма формується на основі індивідуального та колективного травматичного досвіду; її унікальність як соціокультурного феномена полягає в тому, що вона віддзеркалює зміст і сутність реальних історичних подій і, разом з тим, завдяки символізації травматичного досвіду, є позачасовим, трансцендентальним феноменом. Особливе значення такий підхід до вивчення культурної травми має в контексті сучасного «*культурального повороту*» в гуманітарних дисциплінах. Надзвичайно важливу роль у процесі конструювання культурної травми грає символ. Тому будь-яка «підміна символів кодами масової культури», що є характерним для сучасного глобального соціуму, надає їй ознаки кліше, чогось спрощеного, внаслідок цього унеможлиблює її аналіз.

Можна виокремити декілька важливих напрямів дослідження культурної травми за тематичними ознаками: 1) праці, автори яких аналізують загальні теоретичні положення травми, її методологічні принципи; 2) дослідження впливу травматичних подій на процеси формування колективної ідентичності, національної самосвідомості (зокрема, вітчизняні вчені Александрова 2016, Огієнко 2013); 3) травма як частина культурного дискурсу; втілення травматичних подій в образи та символіку літератури та мистецтва; 4) війна як колективна і культурна травма (Берездецька 2017, Cobleу 1994, Hunt 2010, Stamp 2006); 5) постколоніальний аспект травми (Andermahr 2015, Buettner 2016, Eyerman&Sciortino 2020, Ward 2013); 6) гендерний аспект (Кісь 2010, Boehmer 2005, Collins 2000).

Дослідження різних аспектів культурної травми є надзвичайно актуальним в наш час. Культурна травма – це унікальний соціокультурний феномен, що відображає історичний досвід спільноти, її самосвідомість, а також саморефлексію індивідуального та колективного досвіду в різних наративах (культурну трансформацію досвіду). Прорив у вивченні травми як соціокультурного явища було здійснено відомими західними соціологами (П. Штомпка, Н. Смелзер, Дж. Александер, Р. Аерман), але, безумовно, повноцінне її дослідження є можливим лише при застосуванні принципів міждисциплінарного підходу, на широкому полі сучасних *“trauma studies”*.

Так, осмислення однієї з найбільш масштабних трагедій ХХ століття, Голокосту, знайшло відображення в численних працях; зокрема, у З. Баумана. Дж. Александер переконаний, що така подія може бути осмислена лише через втілення у наративі та «всередині символічних кодів». Органічне поєднання соціологічних і філософських підходів дозволяє, на його думку, наблизитись до розуміння, яким чином Голокост став символом зла та аморальності в масовій свідомості сучасної людини, і яким чином ця подія впливала і впливає на соціальні явища та процеси в Європі, світі та окремих державах. Осмислення Голокосту як культурної травми передбачає синтез результатів досліджень таких авторів як, наприклад, Д. Стеннард, який вважає Голокост позачасовим символічним явищем, що мало місце у світовій історії неодноразово, зокрема, у часи колонізації Американського континенту європейцями. Яніна Струк прагне осмислити Голокост через візуальний дискурс, крізь призму ставлення до публікації фотографій жертв з боку політиків, громадськості, мас-медіа. Дж. Хартман на основі спогадів численних свідків осмислює особливості формування дискурсу про Голокост, аналізуючи роль мови і мовчання, психічних комплексів і забобон, знаку і символу у процесі конструювання колективної опо-

віді про подію. У дослідженні Маріанни Гірш «Покоління пост-пам'яті» простежується еволюція культурної травми у свідомості нащадків жертв нацизму, в контексті постмеморіальної естетики – через опосередковані артефакти, сімейні історії, спогади.

Достатньо цікавим і перспективним є поєднання “traumastudies” з іншим напрямом – *постколоніальними дослідженнями*. Культурна травма постколоніалізму оцінюється багатьма дослідниками в першу чергу як проблема формування ідентичності суб'єкта (індивіда або спільноти) (Ashcroft 2000; Betts 2004; Buchholtz 2004; Cooper 2020 та інші). Гендерна проблематика в контексті постколоніальних досліджень є цікавою хоча б тому, що тут об'єктом аналізу є «подвійна травма»: пригноблена жінка у залежній країні (Bahri 2004, Mishra 2013, Naples 2020). Окреме місце займає вивчення т. зв. «*травми злочинців*» (*perpetrators' traumas*), тобто колонізаторів; досліджуються психічні, моральні, культурні збитки націй, які здійснювали політику колонізації (Tsutsui 2009; Kalter 2016). Величезне місце займають дослідження на тему, яку порушила ще Гаятрі Співак у своїй відомій праці «Чи можуть пригноблені говорити?» (1988). Це тема формування постколоніального дискурсу, пошук способів виразу емоцій, думок і переконань підвладного суб'єкта. У цій площині поєднуються методики культурології, філософії, лінгвістики, психоаналізу, інших дисциплін та напрямів (Koundoura 2002; Lazarus 2005; Novak 2008).

Прагнучи розповісти про міждисциплінарний потенціал досліджень культурної травми, ми окреслили лише окремі аспекти цієї проблематики. Безумовно, для нас, українців, є особливо актуальними питання воєнної травми, формування травми переселенця та мігранта. Залишається актуальним детальний, різнобічний аналіз травматичних подій історії, питання їхньої меморіалізації та символізації.

Лушагіна Т. В.,
канд. політ. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Губницька О. В.,
студентка спеціальності «Політологія», факультет політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СОЦІАЛЬНІ МЕРЕЖІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПОЛІТИЧНИХ МАНІПУЛЯЦІЙ

Соціальні мережі є широко поширеним засобом комунікації та отримання інформації, а також засобом маніпулювання в політичних процесах. Обсяг інформації, що міститься в соціальних мережах, стає все більшим і потужнішим з кожним днем. Роль соціальних мереж у політичних процесах, зокрема, у революційних подіях та передвиборних кампаніях, показує, що вони є потужними політичними ресурсами та засобами маніпулювання. Останнє десятиліття відбулися значні зміни в технологіях політичного маніпулювання, зокрема, у зв'язку з розвитком соціальних мереж.

Маніпуляція є прихованим видом впливу. Так, словник-довідник з політології під редакцією Н. Хоми, визначає маніпулювання в політиці як особливий різновид політичного впливу на масову політичну свідомість та поведінку з метою їх корегування та спрямування в необхідному для маніпулятора напрямку [1, с. 372].

Існує декілька основних теоретичних підходів до політичного маніпулювання: теорія маніпуляції як процесу впливу на масову свідомість через засоби масової інформації; як процесу використання емоційних та психологічних механізмів для маніпулювання поведінкою людей; як процесу формування і управління соціальними стереотипами, що використовуються для досягнення політичних цілей; як процесу використання засобів комунікації та інформаційних технологій для забезпечення політичної влади.

Із розвитком комунікаційних технологій процес політичного маніпулювання переходить і у віртуальних простір, що значно спрощує доступ до цільової аудиторії, особливо за рахунок соціальних мереж.

Розрізняють наступні технології маніпулювання в соціальних мережах:

1. Створення та розповсюдження фейкових новин та інформації з метою вплинути на думки та переконання цільової аудиторії.

2. Використання ботів та автоматизованих систем, які можуть розповсюджувати певний зміст, збільшувати кількість лайків та репостів.

3. Створення штучних спільнот, які підтримують певні ідеї чи кандидатур.

4. Мікротаргетинг – технологія, яка дозволяє точно визначити цільову аудиторію та впливати на її переконання за допомогою реклами.

5. Використання соціальної інженерії - вплив на психологічний стан та поведінку людей за допомогою психологічних прийомів та маніпуляцій.

6. Використання хакерських технік для отримання доступу до приватної інформації та розповсюдження шкідливого програмного забезпечення.

Ці технології можуть бути використані як у політичних кампаніях, так і в інформаційних війнах між країнами або політичними групами. Важливо розуміти, що такі технології можуть мати серйозні наслідки для демократії та свободи слова, тому їх потрібно ретельно вивчати та контролювати.

Сьогодні проблема протидії процесу політичного маніпулювання в соціальних мережах в Україні на національному рівні практично не розроблена. З огляду на це Україні необхідна стратегія протидії технологіям впливу. При її розробці доцільно враховувати зарубіжний досвід. Необхідно, вжити заходів щодо підвищення рівня поінформованості населення про цю проблему та сформувати негативне ставлення до застосування маніпулятивних технологій; нарешті, сприяти вітчизняним розробкам технологічних рішень, що дозволяють запобігти або обмежити маніпулювання поведінкою та свідомістю користувачів соцмереж.

Загалом, соцмережі можуть стати потужним інструментом політичної маніпуляції: можуть використовуватися для поширення фейкової інформації, створення штучного обурення громадськості, дискредитації політичних опонентів та залучення виборців до підтримки певного кандидата. Важливо зазначити, що соцмережі можуть використовуватися як інструмент демократії, дозволяючи людям об'єднуватися навколо певних питань та висувати свої вимоги до влади; можуть слугувати механізмом забезпечення прозорості та відкритості в політичних процесах.

Список використаних джерел

1. Політологія: навчальний енциклопедичний словник довідник для студентів ВНЗ I-IV рівнів акредитації / За наук. ред. д-ра політ. н.

Хоми Н. М. [В. М. Денисенко, О. М. Сорба, Л. Я. Угрин та ін.]. Львів : «Новий Світ – 2000», 2014. 779 с.

УДК 323.1

Лушагіна Т. В.,
канд. політ. наук, доцент,
доцент кафедри соціології та політології,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Чеканов В. В.,
студент спеціальності «Політологія»,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ПИТАННЯ НАЦІОНАЛІЗМУ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ ПОЛІТОЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Питання націоналізму, формування єдиної національної ідеї, національної ідентичності, завжди було актуальним протягом довгого періоду розвитку української державності. Але з початком повномасштабного вторгнення військ росії на території України, питання національної ідентичності та націоналізму як ідеології, набуло особливого змісту для українського суспільства. Націоналізм став ключовою темою в українському політичному дискурсі, особливо в контексті міжнародних відносин і національної ідентичності.

Україна, як країна з багатоміліонною історією та складною геополітичною ситуацією, стикається з проблемами національної ідентичності та національної безпеки. Націоналізм виступає як механізм, що сприяє зміцненню державності та самобутності українського народу.

Український націоналізм має глибокі коріння в історії країни. Боротьба за незалежність України почалася ще в XIX столітті, коли країна перебувала під владою російської імперії, і продовжується й донині. Поява українського націоналізму обумовлена різними історичними та політичними факторами, зокрема прагненням до незалежності, культурними та мовними відмінностями від росії та радянського режиму. Незважаючи на репресії та переслідування, український націоналізм зберігається й грає важливу роль у формуванні незалежності українського народу й у теперішні часи.

Події, що відбулися під час Української Революції Гідності, мають перехідний характер у формуванні української ідентичності та зростанні націоналістичних тенденцій в українському суспільстві. У свою

чергу, російська агресія на сході України у 2014 році суттєво вплинула на українську ідентичність. Анексія Криму та триваючий конфлікт на сході країни стали приводом для оживлення українського націоналізму. Ці події спричинили зміни у сприйнятті українцями своєї національної ідентичності та поглядів на відносини з росією.

Ідеологія націоналізму в країні має позитивне значення, особливо під час захисту державного суверенітету. Як зазначає Е. Сміт: «Націоналізм — це ідеологія, яка ставить у центрі своїх інтересів націю і прагне сприяти її розквіту» [1].

Війна в Україні призвела до зростання націоналістичних настроїв серед населення, поставила питання національної ідентичності, мови та культури. А також створила новий запит щодо наукового осмислення питання «українського націоналізму». Так, наприклад, О. Третяк та С. Омельченко вважають, що націоналізму в своїй доктрині не вистачає прагматизму ідей, можливості їх практичного застосування в соціальному житті людей. Дослідники пропонують, сучасний варіант ідентифікації українця: «українець — це людина з українським громадянством, яка своїми діями та поглядами є лояльною до української держави і бажає їй розвитку та добробуту. А українці, які виїхали за кордон і бачать своє майбутнє з іншими країнами — це діаспора» [2].

Велика кількість українців вбачає необхідність активної участі та єдності з іншими співвітчизниками для захисту національних інтересів. Це спричинило зростання національної свідомості та спонукало багатьох українців до дій, спрямованих на підтримку української державності та свободи українського народу. Вплив націоналізму на суспільство є однією з ключових аспектів, який потребує уваги при аналізі його ролі в Україні. Націоналізм має значний вплив на різні сфери суспільства, включаючи політику, економіку, культуру, освіту та громадянське суспільство.

У політичній сфері, націоналізм може впливати на формування політичних партій, альянсів та ідеологій. Він може стати основою для розробки національних стратегій, програм та законодавчих ініціатив, спрямованих на захист і зміцнення національних інтересів. Однак, необхідно забезпечити, щоб націоналізм не спричиняв політичну ексклюзивність або розділення суспільства на етнічні лінії.

У сфері економіки, націоналізм може мати вплив на торговельні відносини, інвестиції та розвиток національної економіки. Він може спонукати до підтримки внутрішніх виробників та економічної політики, яка спрямована на збереження економічної незалежності та стимулювання внутрішнього попиту. Проте, важливо зберігати баланс між

національними інтересами та співпрацею з міжнародними партнерами для забезпечення стійкого економічного розвитку.

У сфері освіти, націоналізм може впливати на навчальні програми, зокрема враховуючи історію, літературу та культуру України. Він може сприяти формуванню громадянського патріотизму та національної свідомості.

Громадянське суспільство також відчуває вплив націоналізму, оскільки він може стимулювати громадську активність, об'єднання громадян та розвиток громадських організацій. Націоналістичні настрої можуть сприяти формуванню громадянського духу, взаємодії та співпраці між громадянами для досягнення спільних цілей. Однак, важливо уникати політизації громадських організацій, щоб забезпечити широку представленість і гарантувати права та інтереси всіх громадян.

У сучасному контексті, український націоналізм – це не агресивний чи ворожий націоналізм, а вияв патріотизму та захисту власної країни. Водночас він має певну культурно-історичну складову, орієнтуючись на підтримку традицій і культури українського народу. Націоналізм в Україні, як і в інших країнах, може набувати різних форм і проявів, але головна ідея полягає в тому, що національну ідентичність та інтереси потрібно захищати та підтримувати.

Узагальнюючи, варто зазначити, що націоналізм є комплексною темою в сучасному політичному дискурсі в Україні, оскільки він впливає на численні аспекти суспільного та державного життя, такі як національна ідентичність, державність, міжнародні відносини, європейська інтеграція, громадянське суспільство та демократія. Політичні діячі та дослідники активно ведуть дискусії щодо найбільш ефективного націоналістичного підходу до розвитку України в контексті сучасних подій. У зв'язку з розвитком ситуації в Україні та змінами внутрішнього та зовнішнього середовища, дискусія про націоналізм буде продовжуватися та розширюватися з метою знаходження найбільш прийнятного шляху розвитку країни.

Під час останніх подій в Україні, націоналізм відіграв вирішальну роль у збереженні незалежності та територіальної цілісності країни. Націоналізм може відігравати роль у зміцненні національної ідентичності українського народу, включаючи підтримку української мови, культури, традицій та історичної спадщини. Засоби досягнення цієї мети можуть включати законодавчі ініціативи, освітні програми та сприяння розвитку українських культурних інституцій. Крім того, націоналізм може сприяти зміцненню державності України, консолідації суспільства та підвищенню патріотизму серед громадян. Важливо

встановити збалансований підхід, щоб націоналізм не набував негативних рис (екстремізму, расизму, ксенофобії або інших форм нетерпимості).

Наслідком розвитку націоналізму в Україні є його вплив на зовнішні відносини країни. Україна може розвивати націоналістичні настрої, зберігаючи водночас відкритість до співпраці з іншими країнами. Важливо збалансувати національні інтереси з міжнародними зобов'язаннями та співпрацювати з партнерами для досягнення спільних цілей, таких як економічний розвиток та безпека.

Список використаних джерел:

1. Сміт Ентоні Д. Націоналізм: Теорія, ідеологія, історія. / Пер. з англійської. К: "К.І.С.", 2004. 170 с. URL: <http://izbornyk.org.ua/smith/smt.htm>

2. Третяк О., Омельченко С. (2019). Націоналізм у глобальному політичному дискурсі: світові реалії та українська специфіка. Епістемологічні дослідження в філософії, соціальних і політичних науках, 2(1), 149-156. URL: <https://doi.org/10.15421/341916>

УДК 355.014+061.2(477)

Шкірчак С. І.,
старший викладач кафедри журналістики,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Тюветський Д. О.,
студент 4 курсу спеціальності «Політологія»,
факультету політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ВОЛОНТЕРСЬКІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ДОПОМОГА СИЛАМ ОБОРОНИ УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ З АГРЕСОРОМ

Організації громадянського суспільства не стоять осторонь суспільних та державних проблем. Тому з 24 лютого 2022 року вони старанно працюють над наданням допомоги найрізноманітнішим людям, а також військовослужбовцям.

Російське вторгнення вимагало високого рівня залучення волонтерів та мобілізації інститутів громадянського суспільства. Великі благодійні фонди та окремі особи, які відчувають громадянську важливість своєї роботи, відіграли вирішальну роль у тому, щоб

зробити ці зусилля настільки значущими. Цей волонтерський рух, частина майбутнього триумфу України, є відображенням глибоко вкоріненої єдності українців.

Україна має давні традиції волонтерства, адже громадяни добре відомі своєю здатністю триматися разом у важкі часи. Волонтери нашої країни мають високу мотивацію та рішучість, і, як наслідок, досягли значних успіхів у різних сферах.

Прикладом успішної масштабної волонтерської ініціативи став збір коштів для байрактарів, організований Фондом Сергія Притули. В результаті українці зібрали близько 600 мільйонів гривень, які були використані для придбання супутника, що надає доступ до бази даних супутникових знімків «Айсай» терміном на один рік. Незважаючи на те, що першочерговою метою ініціативи була закупівля байрактарів, результат і вплив, який вона мала, виявився набагато більшим, ніж очікувалося. Ця ситуація демонструє, що коли громадянське суспільство довіряє волонтерам з бездоганним послужним списком, можливі надзвичайні результати, а держава може успішно захищати свій суверенітет. Крім того, важливу роль тут відіграла співпраця між Міністерством оборони України та залученими волонтерами.

Співпраця між державою та інститутами громадянського суспільства на благо українського народу виявилася надзвичайно корисною, особливо у складні часи, коли волонтерські ініціативи мають можливість продемонструвати свою ефективність. Між ними вже налагоджено кілька успішних взаємодій, які заохочують їх до подальшої співпраці над майбутніми проектами. Існує багато інших способів, як громадські організації можуть взаємодіяти з державою, і ми бачимо величезні успіхи в цій сфері майже щодня. Кожен з цих прикладів демонструє необхідність продовження партнерства для руху вперед.

На тлі майже щоденних повідомлень про перемоги, досягнуті волонтерами, інститути громадянського суспільства опинилися в центрі уваги. Це свідчить про те, що розвиток громадянського суспільства в Україні стрімко прогресує і наближається до європейських практик. Для того, щоб сприяти подальшому зростанню цього підйому, слід сприяти більш тісній співпраці з інститутами громадянського суспільства та надавати більше можливостей для взаємодії з ними.

Шкірчак С. І.,
старший викладач кафедри журналістики,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна
Бойченко М. В.,
студент 4 курсу спеціальності «Політологія»,
факультету політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

ТРАНСФОРМАЦІЯ ВЕКТОРІВ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ У ЧАСИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Зовнішня політика України пройшла великий шлях трансформації від моменту отримання країною незалежності в 1991 році. Це період був складним для України, оскільки країна змушена була змінювати свої зовнішньополітичні пріоритети та стратегії відповідно до динамічних геополітичних умов у світі та регіоні. Протягом останніх трьох десятиліть Україна активно розвивала співпрацю з європейськими та північноамериканськими країнами, вступила до багатьох міжнародних організацій та стала важливим партнером для країн світу у різних галузях, таких як економіка, політика та безпека.

Якщо оглядово проаналізувати ключові етапи трансформації зовнішньої політики України протягом останніх 30 років, включаючи період незалежності та події, які суттєво вплинули на зовнішньополітичні процеси в країні, то варто акцентувати увагу на такі теми, як розвиток відносин з країнами СНД, вступ України до Європейського Союзу, партнерство з НАТО, відносини з сусідніми країнами, а також питання внутрішньої та зовнішньої безпеки й можливості та виклики, які стоять перед країною у майбутньому.

Процес трансформації зовнішньої політики України у часи незалежності є складним та динамічним. Після отримання незалежності після розпаду Радянського Союзу у 1991 році, Україна стикнулася з рядом викликів, пов'язаних із зміною її зовнішньополітичного вектору та встановленням відносин із світовим співтовариством.

У період з 1991 по 2013 роки Україна розвивала свою зовнішньополітичну доктрину, яка базувалася на засадах незалежності, демократії та інтеграції з європейськими та трансатлантичними структурами, але використовувала для цього застарілі стратегії та інструменти, перейняті з часів СРСР. У цей період Україна, як незалежна держава, встановила дипломатичні відносини зі значною кількістю країн, роз-

ширила свої економічні зв'язки та закріпила свою позицію на міжнародній арені на середньому рівні.

У цей проміжок часу в українського суспільства не було чіткої та єдиної орієнтації, Україна одночасно намагалася підтримувати зв'язки із західним та східним світом. Проте, були країни-гіганти, як-от, наприклад, Китай та Індія, з якими Україна мала мінімальну кількість зв'язків та орієнтирів.

Проте, після революції Гідності у 2014 і до 2022 році, зовнішньополітична ситуація в Україні змінилася радикально. Напад Росії, анексія Криму та війна на сході України спричинили руйнування деяких раніше встановлених зв'язків та змусили українських політиків переглянути свою зовнішньополітичну стратегію.

Після 2014 року Україна більше акцентувала увагу на зміцненні відносин з країнами Заходу, зокрема з Європейським Союзом та НАТО. Україна також сприяла формуванню нових форматів співпраці у межах регіону, зокрема в рамках Вишеградської групи та ОБСЄ.

Незважаючи на труднощі, пов'язані з війною на сході України, країна продовжувала рухатися у напрямку інтеграції з Європейським Союзом. Україна досягла значних успіхів у виконанні умов асоціації з ЄС та відкривала нові можливості для економічного зростання та співпраці з європейськими партнерами.

Також Україна працювала над зміцненням економічних зв'язків з країнами ЄС та іншими партнерами, такими як Китай та Індія.

Крім того, Україна звернула більше уваги на розвиток своїх відносин з країнами Східної та Південно-Східної Азії, в тому числі з Японією та Південною Кореєю. Україна також займає активну позицію в міжнародних організаціях, таких як ООН, Рада Європи.

У 2022 році, після початку повномасштабної війни з Росією, Україна, незважаючи на всі труднощі, вийшла на світову політичну арену лідером. Лідером думок, лідером сміливості та лідером і захисником Європейських демократичних цінностей. За цей рік Україна набула підтримки всього світу, розширила свої зв'язки. Так, Велика Британія, США, країни Європи визнали Україну своїм стратегічним геополітичним партнером.

Також, варто звернути увагу і на покращення відносин з деякими сусідами України та країнами Балтії. Саме Польща, Литва, Латвія, Естонія та інші країни почали вибудовувати з Україною нові, більш близькі союзницькі відносини. Тому буде не дивно, якщо після Перемоги над країною-агресором, Україна продовжить свій геополітичний курс не тільки в сторону Європейських союзницьких організацій, а й

буде співавтором нової, більш дієвої організації-союзу з Польщею та країнами Балтії.

Отже, можна сказати, що трансформація зовнішньої політики України у часи незалежності була і залишається значущим та непростим процесом. Незважаючи на труднощі, пов'язані з різкими змінами на міжнародній арені та війною, країна продовжує зміцнювати свої зв'язки зі світовим співтовариством та працювати над розвитком відносин з ключовими партнерами в різних регіонах світу.

UDC 327:61](569.4)(043.2)=111

Біляєв Д. В.,

аспірант кафедри політичних наук,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

**ISRAEL'S FOREIGN RELATIONS WITH WORLD COUNTRIES IN
MEDICAL AND HEALTHCARE SPHERES THROUGH THE CON-
CEPT OF HUMAN SECURITY IN INTERNATIONAL RELATIONS
AT THE PRESENT STAGE**

Israel's security challenges: numerous military threats, including missile and terrorist attacks were one of the key factors that influenced the development of advanced medical technologies and medical organizations. Concept of human security in international relations emphasizes the importance of protecting individuals and communities through people-centered approach, oppositely to giving all the attention to state security. One of the first essential publications on this theme was the UN Development Programme's 1994 Human Development Report, which demonstrated such notions as: freedom from fear; freedom from want and freedom from indignity.

International cooperation of Israel and world countries in medical sphere is currently developing in the forms of research projects, conferences, international partnerships, mutual specialists' exchange, economic and trade missions and other private activities. Israel advances its medical technologies and fosters the development of global healthcare system and beneficial partnerships in the medical sphere with all the interested countries.

Using the Economic and Trade Missions in other world countries Israel developed not only the high level of mutual economic and trade cooperation but also fostered the cooperation in the medical sphere. The Israeli Ambassador to Ghana, Shlomit Sufa, reported in May 2023 about the record \$140

million worth of business deals and investment among the Ghanaian private sector companies. She also added that Israel's Agency for International Development Cooperation (MASHAV) and Ghanaian government institutions succeeded in human security initiatives: in reducing water and sanitation issues, neonatal and maternal mortality [1].

Jewish people preserve their distinct identity, traditions and lifestyle in other countries together with using the various instruments to contribute to the development of the Jewish health institutions in Israel. In May 2023 the Beilinson Medical Center in Israel received a 25 million dollars charity contribution from Susan and Henry Samueli, a Jewish couple from the United States for the development of the new medical facilities. While strengthening the Jewish identity and unity inside and outside the Israel, such international donors also provide new opportunities for cooperation between Israel and world countries and international organizations for medical research projects and visits of the foreign specialists [2].

The other forms of cooperation are international medical conferences, conducted by Israel. One of the biggest is the annual Biomed Israel conference, which provides a platform for international investors, healthcare experts, world-known scientists and engineers with more than 6,000 registered participants from 45 different countries around the world. The main topics of this year's conference were: artificial intelligence projects, treatments of various diseases, HealthTech innovations, medical robotics and other new developments in medical sphere. International investors are interested in participation in the conference because the organizers selected 45 modern startup companies through a competition, which will present their revolutionary technologies for the participants: industry leaders, potential partners and investors. The medical conferences are also the valuable sources for cooperation in the context of international human security projects and initiatives [3].

The next form is an educational cooperation through the visiting programs for the foreign emergency services experts. A delegation of researchers, public health experts, expert physicians and the director general of the Medical Disaster Management Agency from Japan visited Israel in February 2023 to learn about country's emergency services centers and improve emergency preparedness. Through the program, professionals were able to learn the experiences of Israeli colleagues from Israel's Magen David Adom National Emergency Medical Center. In May 2023 Irish medical delegation consisting of seven Irish officials completed the same program. The member of the delegation, Professor Cathal O'Donnell said: "We at Irish Ambulance Service are filled with gratitude to Israel for this opportunity to learn, to share ideas, to make new friendships and connections." Such human

security initiatives facilitate the sharing of knowledge and experiences, foster international cooperation in healthcare, disaster and emergency risk management, develop healthcare system and emergency response capabilities for all participants [4].

Therefore, Israel uses its innovations and technologies in healthcare and medical spheres to further promote cooperation with world countries, demonstrate its capabilities in this spheres. It makes an additional emphasis on its innovative startups, artificial intelligence projects, HealthTech innovations, medical robotics and other new developments in medical sphere. By investing in these modern trends, Israel can continue to enhance human security cooperation with world countries, ultimately improving healthcare outcomes and securing its leading position in the global healthcare system. Further research can explore the specific impact of Israel's medical and healthcare collaborations on the world countries, the outcomes, challenges, and best practices of such cooperation. By investigating the Israel's cooperation in the abovementioned spheres we could receive the additional guidance for countries seeking to establish similar frameworks for international cooperation in healthcare, such as Ukraine.

List of used sources and references:

1. Tawiah A. Israel's economic, trade operations in Ghana yields \$140 million business deals. *Graphic Online*. URL: <https://www.graphic.com.gh/news/general-news/israels-economic-trade-operations-in-ghana-yields-140-million-business-deals.html>
2. Beilinson Hospital receives Israel's largest-ever donation for cancer research. *Jewish News Syndicate*. URL: <https://www.jns.org/beilinson-hospital-receives-israels-largest-ever-donation-for-cancer-research/>
3. Klein Leichman A. Global health industry stakeholders coming to Biomed Israel. *Israel21c*. URL: <https://www.israel21c.org/global-health-industry-stakeholders-coming-to-biomed-israel/>
4. David Israel D. Irish Medics Visit Magen David Adom to Study Emergency Response. *The Jewish Press*. URL: <https://www.jewishpress.com/news/health-and-medicine/irish-medics-visit-magen-david-adom-to-study-emergency-response/2023/05/21/>

Білоусов М. В.,
аспірант кафедри міжнародних відносин та зовнішньої політики,
ЧНУ імені Петра Могили, м. Миколаїв, Україна

СТРАТЕГІЯ КІБЕРБЕЗПЕКИ ЄС: ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА

З початку другого десятиліття ХХІ століття розпочався новий етап у забезпеченні безпеки інформаційного суспільства в Європейському Союзі (далі – ЄС). Важливою подією в цьому процесі стала опублікована у 2013 р. Європейською комісією (далі – ЄК) спільно з Високим представником ЄС із закордонних справ і політики безпеки «Стратегія кібербезпеки ЄС: відкритий, надійний та безпечний кіберпростір» («Cybersecurity Strategy of the European Union: An Open, Safe and Secure Cyberspace») [2].

Слід зазначити, що трьома основними сферами ефективної інформаційної безпеки є люди, процеси та технології. У свою чергу, Стратегія кібербезпеки ЄС 2013 р. передбачає зміцнення співпраці між державним і приватним секторами, а також розробку концептуальних документів, що забезпечують уніфіковані поняття та підходи, для формування єдиного загальноєвропейського погляду на організацію і проведення інформаційних операцій в рамках розробленої стратегічної концепції «Спільної оборони і політики безпеки».

Серед основних завдань Стратегії 2013 р. слід виділити: 1) значне скорочення рівня кіберзлочинності в країнах ЄС; 2) розвиток політики кіберзахисту в державах-членах ЄС; 3) розвиток промислових і технологічних ресурсів для кібербезпеки.

У Стратегії було акцентовано на розвитку і фінансуванні мережі національних центрів протидії кіберзлочинності та роз'яснювалися принципи, якими має керуватися політика кібербезпеки в межах ЄС і на міжнародному рівні. З урахуванням цього передбачалося створення системи органів і агентств для протидії кіберзагрозам на загальноєвропейському рівні [3].

У Стратегії наголошується, що ЄС веде активну роботу щодо захисту країн-членів організації, державних установ та громадян від кіберзлочинності. Одним з результатів цієї роботи стало створення Європейського центру протидії кіберзлочинності [6]. Також метою Стратегії кібербезпеки ЄС стало підвищення стійкості і нарощування потенціалу в області кібербезпеки держав-членів ЄС, а саме посилення боротьби з кіберзлочинністю; формування ефективної інфраструктури

забезпечення безпеки; розробка принципів міжнародної політики у сфері кібербезпеки.

У 2018 р. ЄС вирішив оновити і посилити Стратегію Союзу з кібербезпеки прийняту у 2013 р. в зв'язку з черговими кібератаками. Одним із пріоритетів нової стратегії ЄС стало створення Європейського агентства з кібербезпеки на базі існуючого агентства мережевої та інформаційної безпеки, яке мало отримати постійний мандат для допомоги країнам-членам у запобіганні кібератак і реагуванні на них [4].

У завдання Агентства включили щорічні навчання з кіберзахисту у всьому ЄС. Зокрема, Агентство поліпшило готовність ЄС реагувати (на атаки), організовуючи щорічні пан'європейські навчання з кібербезпеки і забезпечуючи найкращий обмін даними про загрози та інформацію за допомогою створення центрів обміну і аналізу інформації. Стратегія детально описує серію дій для підвищення кіберстійкості ІТ-систем, зменшення кіберзлочинності та зміцнення міжнародної політики кібербезпеки та кіберзахисту ЄС.

Наприкінці 2020 р. ЄК та Верховний представник ЄС із закордонних справ і політики безпеки представили нову Стратегію кібербезпеки ЄС. Стратегія охоплює безпеку сфери основних послуг, які надають лікарні, енергетичні мережі та залізниці, а також безпеку постійно зростаючої кількості підключених об'єктів у будинках, офісах і на підприємствах.

Стратегія 2020 р. зосереджена на розбудові колективних можливостей для реагування на великі кібератаки та співпраці з партнерами по всьому світу для забезпечення міжнародної безпеки та стабільності в кіберпросторі. У Стратегії описується, як Об'єднаний кіберпідрозділ може забезпечити найефективнішу відповідь на кіберзагрози, використовуючи колективні ресурси та досвід, доступний ЄС та державам-членам [5].

Слід зазначити, що ще до прийняття Стратегії в країнах-членах ЄС спостерігалась досить активна робота груп реагування на комп'ютерні надзвичайні ситуації («Computer Emergency Response Team», далі – CERT). Але, незважаючи на те, що CERT мають міцну правову основу, все ж, вони регулярно працюють ізольовано і відчувають серйозні проблеми не тільки під час транскордонної передачі інформації, але і при спробі міжвідомчого інформаційного обміну [1]. Тому найважливіший аспект Стратегії – гармонізація можливостей забезпечення інформаційної безпеки європейських держав, і уніфікація інфраструктури забезпечення кібербезпеки за допомогою:

1) запровадження змін в національних законодавствах, створення національних груп реагування на комп'ютерні інциденти;

2) формування компетентних національних органів, забезпечених професійними і матеріальними ресурсами, які будуть відслідковувати ситуацію в своїх країнах і управляти кіберризиками;

3) проведення більш активної інформаційно-освітньої роботи на рівні держав-членів ЄС [4].

Враховуючи транскордонний характер кіберзагроз, Стратегія пропонує спільну відповідальність між компетентними органами у сфері мережевої та інформаційної безпеки, групами реагування на комп'ютерні надзвичайні ситуації і правоохоронними органами в ЄС за посилення національної та міжнародної кібербезпеки. Стратегія кібербезпеки ЄС 2020 р. пропонує створити спільний кіберпідрозділ, який буде служити віртуальною та фізичною платформою співпраці для різних спільнот кібербезпеки в ЄС, зосереджуючись на оперативній та технічній координації проти великих транскордонних кіберінцидентів і загроз [5].

Таким чином, Стратегія кібербезпеки ЄС 2020 р. визначає підхід ЄС щодо найкращого запобігання та реагування на кіберзбої та атаки. У Стратегії зазначено, що ЄК, Верховний представник і держави-члени працюватимуть над узгодженою міжнародною політикою ЄС щодо кіберпростору, щоб посилити взаємодію з ключовими міжнародними партнерами та організаціями, а також з громадянським суспільством і приватним сектором. У Стратегії робиться наголос на тому що, щоб досягти ефективної позиції кібербезпеки, організації європейських країн повинні усвідомити, що лише апаратних і програмних рішень недостатньо, щоб захистити їх від кіберзагроз, і що потрібен ширший підхід до інформаційної безпеки. З огляду на це, автор визначає такі основні пріоритети Стратегії кібербезпеки ЄС 2020 р.: 1) досягнення кібержиттєстійкості спільноти; 2) створення гармонійної міжнародної політики в сфері кіберпростору з урахуванням досвіду європейських країн.

Список використаних джерел та літератури:

1. Computer Emergency Response Team for the EU institutions, bodies and agencies (CERT-EU). European Union. URL: https://european-union.europa.eu/institutions-law-budget/institutions-and-bodies/institutions-and-bodies-profiles/cert-eu_en

2. Cyber Security Strategy of the European Union: an Open, Safe and Secure Cyberspace. European Data Protection Supervisor. 2013. URL: https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/publications/opinions/cyber-security-strategy-european-union-open-safe-and_en

3. Cyber Security Strategy. IT Governance Ltd. 2013. URL: <https://www.itgovernance.eu/sv-se/eu-cybersecurity-strategy-se>
4. EU Cyber Defence Policy Framework (as updated in 2018). Council of the European Union. 2018. URL: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-14413-2018-INIT/en/pdf>
5. The EU's Cybersecurity Strategy for the Next Decade. Inside Privacy. 2020. URL: <https://www.insideprivacy.com/data-security/cybersecurity/the-eus-cybersecurity-strategy-for-the-next-decade/>
6. The European Cybercrime Centre (EC3): official web-site. 2023. URL: <https://www.europol.europa.eu/about-europol/european-cybercrime-centre-ec3>

ЗМІСТ

Секція

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СОЦІОЛОГІЇ, ПОЛІТОЛОГІЇ, ФІЛОСОФІЇ

<i>Хижняк Л. М.</i> Людиноцентричний підхід до вищої освіти як умова сталого соціального розвитку.....	3
<i>Паращевін М. А.</i> Конфесійний чинник розбудови незалежної української держави: наскільки адекватними є очікування?.....	10
<i>Майстрок Н. О.</i> Дослідження проблеми ризикогенності глобального суспільства у працях У. Бека.....	14
<i>Борисова Т. В.</i> Формування духовних цінностей у молодого покоління як філософська проблема.....	17
<i>Броннікова Л. В.</i> Інформаційне суспільство: проєкт і реальність.....	20
<i>Фесенко А. М., Чорна В.О.</i> Подієві (ієвентивні) комунікації сучасної політики.....	23
<i>Чорна В. О., Бондарець Б. Б.</i> Соціально-антропологічні наслідки сучасного етапу революції: проблеми та перспективи.....	26
<i>Громадська Н. А.</i> Пропаганда в умовах війни: загрози та протидія...	35
<i>Бондарець Б. Б., Рубан К. О.</i> Історія становлення та основні соціально-філософські та соціологічні ідеї «Франкфуртської школи».....	37
<i>Іванов М. С., Мусафір О. І.</i> До розуміння поняття «масові політичні партії».....	44
<i>Бондарець Б. Б., Островська А. О.</i> Про деякі аспекти дослідження феномену мас та «масового суспільства» у суспільних науках: від Нового часу до сьогодні.....	46
<i>Громадська Н. А., Бездетко Р. О.</i> Особливості та сфери застосування PR в політиці.....	51
<i>Алейнік В. Г.</i> Актуальні виклики України в сфері масових комунікацій в контексті повномасштабної російсько-української війни в 2022-2023 роках.....	54
<i>Іванов М. С., Сидоряк Є.О.</i> Суть «економічних санкцій» як засобу політичного впливу в сучасних міждержавних відносинах	58

Zaporozhchenko R. The post-imperial state of the post-Soviet political space: from logical conflicts to global transformations.....	61
Санін О. М. Реалізація стратегії євроатлантичної інтеграції України: досягнення та проблеми.....	66
Бороденко О. В. Сучасні дослідження культурної травми: міждисциплінарний ракурс	72
Лушагіна Т. В., Губницька О. В. Соціальні мережі як інструмент політичних маніпуляцій.....	75
Лушагіна Т. В., Чеканов В. В. Питання націоналізму в сучасному українському політологічному дискурсі.....	77
Шкірчак С. І., Тюветський Д. О. Волонтерські організації та їх допомога силам оборони України у боротьбі з агресором.....	80
Шкірчак С. І., Бойченко М. В. Трансформація векторів зовнішньої політики України у часи незалежності.....	82
Біляєв Д. В. Israel's foreign relations with world countries in medical and healthcare spheres through the concept of human security in international relations at the present stage.....	84
Білоусов М. В. Стратегія кібербезпеки ЄС: загальна характеристика.....	87

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

ДЛЯ НОТАТОК

Редактор *О. Михайлова*. Комп'ютерна верстка *К. Гросу-Грабарчук*
Друк *С. Волинець*. Фальцювально-палітурні роботи *О. Мішалкіна*

Підп. до друку 21.06.2023
Формат 60x84¹/₁₆. Папір офсет.
Гарнітура «Times New Roman». Друк ризограф.
Ум. друк. арк. 5,5. Обл.-вид. арк 5,2.
Тираж 5 прим.Зам. 6673

Видавець та виготівник: Чорноморський національний університет імені Петра Могили
54003, м. Миколаїв, вул. 68 Десантників, 10.

Тел.: 8 (0512) 50-03-32, 8 (0512) 76-55-81, e-mail: rector@chmnu.edu.ua.

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6124 від 05.04.20